

E D U K A C J A O B Y W A T E L S K A

ZESZYT 19

Wiedza o społeczeństwie
w liceum ogólnokształcącym i technikum
Zintegrowane treści nauczania
dla zakresu podstawowego i rozszerzonego

Janusz Korzeniowski

Szczecin 2019

Spis treści

Wprowadzenie.....	3
I. Kształcenie kompetencji społecznych i obywatelskich	5
II. Kształtowanie postaw	7
III. Koncepcja zintegrowanych treści nauczania wiedzy o społeczeństwie	
dla zakresu podstawowego i rozszerzonego	8
1. Zagadnienia psychospołeczne	8
2. Zagadnienia psychokulturowe i socjokulturowe	13
3. Struktura społeczna i problemy społeczne.....	17
4. Zagadnienia etnokulturowe	20
5. Społeczeństwo obywatelskie.....	23
6. Teoria państwa i myśl polityczna	27
7. Demokracja i inne reżimy polityczne	32
8. Partie polityczne i wybory	35
9. Ustrój Rzeczypospolitej Polskiej – centralne organy władzy	39
10. Formy ustrojowe państw.....	45
11. Ustrój terytorialny państwa i samorząd terytorialny	48
12. Polityki publiczne w Rzeczypospolitej Polskiej	50
13. Społeczeństwo – media – polityka	55
14. Zasady prawa, akty prawne i prawo administracyjne w Rzeczypospolitej Polskiej	58
15. Prawa człowieka	62
16. Instytucje prawa cywilnego i karnego w Rzeczypospolitej Polskiej	65
17. Ład międzynarodowy	74
18. Organizacje międzynarodowe	77
19. Integracja europejska i funkcjonowanie Unii Europejskiej	80
20. Konflikty i terroryzm.....	85
21. Polska polityka zagraniczna	88
22. Edukacja i nauka	91

Wprowadzenie

Wiedza o społeczeństwie jest przedmiotem interdyscyplinarnym, korzystającym z dorobku wielu nauk społecznych – nade wszystko z nauk socjologicznych, nauk o polityce i administracji oraz nauk prawnych. W mniejszym stopniu na tematykę przedmiotu składają się elementy innych nauk: psychologii oraz nauk o komunikacji społecznej i mediach (z dziedziny nauk społecznych), a także nauk o kulturze i religii (z dziedziny nauk humanistycznych). Ta różnorodność treści powoduje, że przedmiot należy określić jako trudny, zarówno dla uczniów, jak i dla nauczycieli.

Autorska propozycja **koncepcji zintegrowanych treści nauczania** wiedzy o społeczeństwie zakresu podstawowego i rozszerzonego, umożliwia **pełną realizację podstawy programowej** kształcenia ogólnego dla szkół ponadpodstawowych (liceów ogólnokształcących i techników) – w zakresie obowiązujących dla przedmiotu celów kształcenia i wychowania.

Treści nauczania przypisane poszczególnym tematom lekcji zostały **rozbudowane i uszczegółowione**, w celu doprecyzowania zakresu wiedzy określonej w podstawie programowej.

W wymaganiach szczegółowych zostały ujęte **dodatkowe** treści nauczania (zaznaczone znakiem „+”), stanowiące propozycję uzupełnienia wymagań szczegółowych podstawy programowej. Ponadto wyeksponowano ponad **500 pojęć/terminów**, które uczeń powinien potrafić wyjaśnić i używać ich adekwatnie do przedstawianych zagadnień. Stanowią one rozszerzenie w stosunku do terminów poznawanych przez uczniów w szkole podstawowej.

Kluczową rolę we wdrażaniu wybranego programu nauczania powinien odegrać **nauczyciel przedmiotu**. Wymagany jest od niego wysoki poziom kompetencji dydaktyczno-wychowawczych. Jednym z najważniejszych nauczycielskich obowiązków dydaktycznych jest nauczanie zgodne z prawdą naukową i najnowszymi zdobyczami wiedzy.

W zakresie **planowania i projektowania** procesu dydaktycznego nauczyciel powinien: zapoznać uczniów z programem nauczania, przedstawić uczniom zasady pracy i współpracy na lekcjach, wskazać uczniom konkretne cele i korzyści wynikające z uczestniczenia w zajęciach i pozalekcyjnych formach edukacyjnych, opracować i przekazać uczniom kryteria osiągnięć i oceniania, przygotowywać uczniów do egzaminu maturalnego, olimpiad itp., zaplanować z innymi nauczycielami koncepcję współpracy międzyprzedmiotowej.

W zakresie stosowanych **strategii nauczania** nauczyciel powinien: przyjmować stosownie do przyjętych celów edukacyjnych rolę opiekuna, wykładowcy, mentora, przewodnika, instruktora, konsultanta, doradcy itp., nauczyć efektywnego współdziałania w zespole, mobilizować do samodzielnego poszukiwania i pozyskiwania wiedzy, rozbudzać zainteresowania uczniów, stosować metody i techniki ułatwiające rozumienie i zapamiętywanie wiadomości, korzystać z różnych środków dydaktycznych – dostosowując je do potrzeb i możliwości uczniów, wspierać rozwój uczniów ze szczególnymi uzdolnieniami, organizować pozalekcyjne formy aktywności uczniów.

W zakresie **diagnozy, kontroli i oceniania** uczniów nauczyciel powinien: diagnozować potrzeby i osiągnięcia uczniów, systematycznie i sprawiedliwie oceniać efekty pracy, wiadomości i umiejętności ucznia, stosować różne formy kontroli, oceny wystawiać jawnie i uzasadniać je, a także stosować strategię pozytywnego wzmacniania uczniów.

Nauczanie wiedzy o społeczeństwie wymaga stosowania zróżnicowanych metod, wśród których powinny dominować **metody interaktywne**, sprzyjające kształceniu umiejętności oraz kształtowaniu twórczej i krytycznej postawy ucznia.

Wdrażanie programu nauczania – zarówno na lekcjach, jak i w ramach pozalekcyjnych form edukacji obywatelskiej – powinno się odbywać w oparciu o wybrany przez nauczyciela **podręcznik (e-podręcznik)** oraz inne środki dydaktyczne, które będą służyć jako uzupełnienie narracji i źródło wiedzy podczas pracy w domu. Istotną rolę powinny odgrywać akty normatywne, teksty źródłowe, słowniki i leksykony. Pomocne są też mapy, które pozwalają umiejscowić wydarzenia w przestrzeni, oraz wykresy, diagramy i zestawienia statystyczne, w tym z badań opinii publicznej, ułatwiające kształcenie umiejętności analizy i syntezy.

Ważnymi źródłami informacji zarówno dla nauczyciela, jak i ucznia są **środki masowego przekazu**. Sala lekcyjna powinna mieć dostęp do internetu i być wyposażona w zestaw: komputer, projektor multimedialny, tablica interaktywna lub ekran.

Z uwagi na częste wykorzystywanie metod aktywizujących realizowanych w formie pracy grupowej, optymalnym układem miejsc w klasie powinny być **stoliki zadaniowe**, stwarzające warunki do wykonywania zadań w zespołach.

I. Kształcenie kompetencji społecznych i obywatelskich

Ogólne i szczegółowe wymagania określone w podstawie programowej pozwalają na przedstawienie następującego katalogu **kompetencji społecznych i obywatelskich** uczniów, które będą kształcone i rozwijane przy realizacji zintegrowanych treści nauczania.

A. Rozumienie siebie – planowanie, organizowanie i ocenianie własnego rozwoju. Uczeń:

- analizuje kwestię godności człowieka – wyjaśnia związek między godnością a prawami i wolnościami, które mu przysługują;
- wyjaśnia prawa, które mu przysługują oraz mechanizmy ich dochodzenia;
- odpowiedzialnie korzysta z przysługujących mu praw i wolności;
- rozpoznaje potrzeby własne i potrzeby innych ludzi;
- urzeczywistnia wartości afirmowane w społeczeństwie polskim;
- racjonalnie podejmuje ważne życiowe decyzje;
- ocenia własne decyzje i działania w życiu społecznym;
- dokonuje adekwatnej samooceny oraz wzmacnia poczucie własnej wartości.

B. Wykorzystanie i tworzenie informacji. Uczeń:

- samodzielnie pozyskuje, gromadzi, porządkuje, analizuje, opracowuje i prezentuje informacje o życiu społecznym, w tym publicznym – wykorzystując technologie informacyjno-komunikacyjne;
- czyta ze zrozumieniem teksty publicystyczne i popularnonaukowe oraz interpretuje inne materiały źródłowe (np. wykresy i schematy) z zakresu przedmiotu;
- wyszukuje i interpretuje stosowne przepisy prawne;
- wykorzystuje informacje na temat zjawisk życia społecznego, w tym politycznego do tworzenia własnej wypowiedzi, w tym formułowania opinii oraz sądów wartościujących;
- gromadzi i wykorzystuje informacje potrzebne do zaplanowania dalszej nauki i kariery zawodowej.

C. Komunikowanie się. Uczeń:

- dyskutuje i bierze udział w debatach z poszanowaniem godności ich uczestników;
- rozwija umiejętność dyskutowania – przedstawia, uzasadnia i broni własne stanowisko na forum publicznym, szanując odmienne poglądy;
- potrafi przedstawiać i uzasadniać poglądy odmienne od własnych;
- poddaje krytycznej analizie własne opinie;
- wypowiada się w formach przyjętych w życiu publicznym;
- posługuje się stosowną terminologią naukową;
- poszukuje konsensusu i kompromisu;
- etycznie wykorzystuje metody wpływu społecznego;
- aktywnie słucha innych.

D. Rozpoznawanie i rozwiązywanie problemów. Uczeń:

- diagnozuje problemy społeczno-polityczne na poziomie lokalnym, państwowym, europejskim i globalnym, ocenia wybrane rozwiązania tych problemów oraz rozważa możliwość własnego wpływu na ich rozwiązanie;
- rozpoznaje różne aspekty, także prawne, problemów życia codziennego i podaje możliwe sposoby ich rozwiązania;
- dostrzega perspektywy różnych uczestników życia publicznego;
- określa przyczyny i przewiduje skutki wybranych wydarzeń, problemów i procesów życia publicznego;
- rozpoznaje przypadki łamania praw człowieka i przedstawia odpowiednie mechanizmy dochodzenia tych praw;
- rozpoznaje przypadki łamania prawa i przedstawia instytucje oraz procedury dochodzenia sprawiedliwości;
- stosuje demokratyczne procedury, procesy i techniki decyzyjne.

E. Współdziałanie w sprawach publicznych. Uczeń:

- współpracuje w grupie, z uwzględnieniem podziału zadań oraz norm i wartości obowiązujących w życiu społecznym;
- korzysta z procedur i możliwości, jakie stwarzają obywatelom instytucje życia publicznego, w tym instytucje prawne – sporządza pisma do organów władz;
- uczestniczy w działaniach o charakterze prospołecznym i obywatelskim – projektach, kampaniach, akcjach itp.

II. Kształtowanie postaw

W urzeczywistnianiu treści nauczania przyjęto założenie kształtowania i rozwijania szeregu różnorodnych **postaw prospołecznych i obywatelskich** uczniów.

Droga do tego celu wiedzie przez uwewnętrznienie i afirmację przez ucznia, uniwersalnych wartości społeczeństwa obywatelskiego, praw człowieka oraz zasad demokracji.

W myśl zakładanych celów kształcenia **uczeń**:

- szanuje godność innych ludzi;
- afirmuje i szanuje dziedzictwo cywilizacyjno-kulturowe; narodowe i ogólnoświatowe;
- jest świadomy swoich praw i obowiązków;
- godzi dobro i wolność własną z dobrem i wolnością innych;
- respektuje zobiektywizowane normy i zasady życia społecznego;
- respektuje społecznie uznawane i trwałe wartości ogólnoludzkie;
- szanuje odmienności innych kultur, religii oraz systemów wartości;
- dąży do urzeczywistniania uniwersalnych wartości społeczeństwa obywatelskiego;
- szanuje poglądy odmienne od własnych;
- afirmuje i respektuje zasady państwa demokratycznego;
- szanuje wyniki demokratycznie podjętych decyzji i wyborów;
- czuje się współodpowiedzialny za rozwój naszego państwa;
- rzetelnie wypełnia obowiązki i powinności obywatelskie;
- odpowiedzialnie pełni swoje role społeczne;
- świadomie realizuje cele życiowe;
- bierze odpowiedzialność za swoje słowa, wybory i działania;
- jest asertywny;
- jest otwarty na nowe doświadczenia – podejmuje wyzwania we własnym życiu;
- przejawia empatię i wykazuje zachowania altruistyczne – w miarę swoich możliwości wspomaga ludzi oczekujących wsparcia i pomocy;
- panuje nad własnymi emocjami;
- buduje swoje poczucie wartości i sprawstwa w życiu społecznym;
- pogłębia więź emocjonalną i tożsamość z rodziną, środowiskiem lokalnym, narodem, ojczyzną;
- przeciwstawia się patologiom społecznym, w tym przejawom braku tolerancji, stereotypom i uprzedzeniom;
- interesuje się życiem społecznym i politycznym;
- rozwija swoje zainteresowania poznawcze z zakresu nauk społecznych;
- uwewnętrznia przekonanie i gotowość do dalszego kształcenia – planuje dalszą edukację;
- rozwija w sobie postawy prospołeczne i obywatelskie.

III. Koncepcja zintegrowanych treści nauczania wiedzy o społeczeństwie dla zakresu podstawowego i rozszerzonego

1. Zagadnienia psychospołeczne

Temat: **Koncepcje osobowości** /Zakres rozszerzony/ /ZR/

- Składniki osobowości: +
 - mechanizmy motywacyjne;
 - mechanizmy poznawcze;
 - mechanizmy samoregulacji i samokontroli.
- Koncepcje osobowości:
 - teorie psychodynamiczne;
 - teorie społeczno-poznawcze;
 - teorie humanistyczne.
- Właściwości osobowości – tzw. model wielkiej piątki: otwartość na doświadczenia, sumienność, ekstrawersja, ugodowość, neurotyczność. +

Pojęcia: *osobowość, ekstrawertyzm, introwertyzm, neurotyczność.*

Temat: **Determinanty postaw** /ZR/

- Zachowania racjonalne.
- Przejawy stanów emocjonalnych.
- Rodzaje temperamentów.
- Cechy charakteru.
- Inteligencja a inteligencja emocjonalna.

Pojęcia: *racjonalność, emocja, uczucie, temperament, charakter, inteligencja emocjonalna.*

Temat: **Potrzeby człowieka** /Zakres podstawowy/ /ZP/

- Potrzeby jako źródło aktywności człowieka.
- Rodzaje potrzeb człowieka;
 - potrzeby fizjologiczne,
 - potrzeby bezpieczeństwa,
 - potrzeby przynależności i związków uczuciowych,
 - potrzeby szacunku i uznania,
 - potrzeby rozwoju i doskonalenia się,
 - potrzeby wiedzy i rozumienia,
 - potrzeby estetyczne.
- Hierarchia potrzeb a społecznie zobiektywizowany system wartości.
- Społeczne uwarunkowania rozwoju i poziomu zaspokajania potrzeb.
- Fizjologiczne i psychologiczne skutki niezaspokajania potrzeb (deprywacji potrzeb).

Pojęcia: *potrzeba, motywacja, afiliacja, hedonizm, deprywacja, aksjologia.*

Temat: Kształtowanie postaw /ZR/

- Komponenty postaw: poznawczy, uczuciowo-oceniający, behawioralny.
- Właściwości postaw: +
 - kierunek postawy,
 - intensywność (siła postawy),
 - zakres postawy,
 - złożoność postawy,
 - trwałość postawy
 - treść przedmiotowa postawy.
- Funkcje postaw: +
 - funkcja orientacyjna,
 - funkcja obrony ego,
 - funkcja ekspresji wartości,
 - funkcja instrumentalna,
 - funkcja społeczno-adaptacyjna.
- Uwarunkowania procesu kształtowania i zmiany postaw: uleganie, identyfikacja, internalizacja.

Pojęcia: *postawa, behawioryzm, uleganie, identyfikacja, internalizacja, kontestacja, oportunizm, ambiwalencja, dysonans poznawczy, socjalizacja, resocjalizacja.*

Temat: Współczesna rodzina /ZP/

- Konstytucyjne prawa rodziny w Rzeczypospolitej Polskiej. +
- Typy współczesnych rodzin;
 - kryterium typu władzy wewnątrz rodziny: rodzina matriarchalna/rodzina patriarchalna/rodzina partnerska;
 - kryterium wspólnego zamieszkiwania: rodzina nuklearna/rodzina poszerzona;
 - kryterium pokrewieństwa: rodzina biologiczna (tradycyjna)/rodzina zrekonstruowana (patchworkowa)/rodzina zastępcza;
 - kryterium liczby pokoleń: rodzina dwupokoleniowa/rodzina wielopokoleniowa;
 - kryterium dietności: rodzina mała/rodzina wielodietna.
- Formy urzeczywistniania funkcji współczesnej polskiej rodziny;
 - funkcja prokreacyjna /biologiczna/;
 - funkcja ekonomiczna /gospodarcza/;
 - funkcja opiekuńcza;
 - funkcja wychowawczo-socjalizacyjna;
 - funkcja emocjonalna;
 - funkcja rekreacyjno-towarzyska;
 - integracyjno-kontrolna;
 - funkcja stratyfikacyjna.
- Wskaźniki przemian w rodzinach współczesnych.

- Katalog zobiektywizowanych problemów w realizowaniu zadań przez współczesne polskie rodziny.

Pojęcia: *rodzina, socjalizacja, stratyfikacja.*

Temat: Role społeczne /ZP/

- Role społeczne ucznia w różnych grupach społecznych.
- Charakterystyki modelowych zachowań jednostki w pełnieniu określonych ról społecznych;
- Budowanie dobrych relacji między ludźmi;
 - wzajemność;
 - wdzięczność;
 - zaufanie;
 - bezinteresowna pomoc.

Pojęcia: *rola społeczna, wzór osobowy, empatia, altruizm.*

Temat: Socjalizacja i wpływ społeczny /ZP/

- Komponenty postaw; +
 - poznawczy;
 - emocjonalno-oceniający;
 - behawioralny.
- Wpływ źródeł socjalizacji na kształtowanie prospołecznych postaw.
- Zmiana postaw;
 - uleganie;
 - identyfikacja;
 - internalizacja.
- Zalety i wady zachowań konformistycznych i nonkonformistycznych – analiza przypadków.
- Powszechność sytuacji związanych z wpływem społecznym.
- Psychologiczne reguły wpływu społecznego;
 - reguła wzajemności;
 - społeczny dowód słuszności;
 - reguła lubienia i sympatii;
 - wpływ autorytetu;
 - reguła niedostępności;
 - reguła zaangażowania i konsekwencji.

Pojęcia: *postawa, behawioryzm, uleganie, identyfikacja, internalizacja, konformizm, nonkonformizm, oportuizm, ambiwalencja, wpływ społeczny, socjotechnika.*

Temat: Modele socjalizacji /ZR/

- Komponenty procesu socjalizacji: +
 - nabywanie kompetencji komunikacyjnych;
 - internalizacja wartości i norm;
 - wspomaganie integracji jednostki ze społecznością;
 - uczenie pełnienia ról społecznych;
 - nabywanie kompetencji społecznych (wiedzy i umiejętności);
 - rozwój i kształtowanie postaw;
 - uspołecznienie jednostki – osiągnięcie dojrzałości społecznej.
- Socjalizacja pierwotna i wtórna.
- Modele socjalizacji.
- Socjalizacja odwrócona.

Pojęcia: *socjalizacja pierwotna, socjalizacja wtórna, socjalizacja odwrócona.*

Temat: Systemy normatywne /ZR/

- Cechy norm społecznych;
- Rodzaje norm społecznych:
 - normy prawne;
 - normy moralne;
 - normy religijne;
 - normy obyczajowe;
 - normy zwyczajowe.
- Mechanizm kontroli społecznej.
- Rodzaje i przykłady sankcji.
- Skutki łamania norm społecznych.

Pojęcia: *system normatywny, norma społeczna, sankcja społeczna, sankcja pozytywna, sankcja negatywna, sankcja formalna, sankcja nieformalna.*

Temat: Alienacja /ZR/

- Alienacja jako syndrom poczucia bezsilności, bezsensu, anomii, wyobcowania.
- Przyczyny i skutki zjawiska alienacji.

Pojęcia: *alienacja, anomia.*

Temat: Autoprezentacja – kształtowanie własnego wizerunku /ZR/

- Rodzaje taktyk autoprezentacyjnych i autowaloryzacyjnych: samoutrudnianie, suplikacja, wymówki, usprawiedliwienia, przeprosiny, ingracja, autopromocja, autopromocja przez skojarzenie, świecenie przykładem, zastraszanie, autoprezentacje taktyczne.
- Przykłady stosowania strategii autoprezentacyjnych w życiu społecznym.
- Etyczny aspekt taktyk autoprezentacyjnych.

Pojęcia: *autoprezentacja, autowaloryzacja, suplikacja, ingracja, autopromocja.*

Temat: **Skuteczne porozumiewanie się** /ZR/

- Formy komunikowania się. +
- Bariery w komunikacji. +
- Zasady skutecznego porozumiewania się – Kodeks uczestnika debat i dyskusji.
- Sztuka słuchania. +
- Komunikacja niewerbalna.

Pojęcie: *interakcja społeczna*.

Temat: **Postawa asertywna** /ZR/

- Zasady zachowań asertywnych.
- Przykłady asertywnych zwrotów.
- Korzyści z postawy asertywnej.
- Postawy nieasertywne: uległość, agresja, manipulacja. +

Pojęcie: *asertywność*.

Temat: **Konflikty międzygrupowe** /ZR/

- Źródła konfliktów międzygrupowych:
 - konflikt relacji;
 - konflikt danych;
 - konflikt interesów;
 - konflikt strukturalny;
 - konflikt wartości.
- Mechanizm konfliktów międzygrupowych.

Pojęcie: *konflikt*.

Temat: **Konflikty społeczne** /ZP/

- Przykłady konfliktów społecznych i ich podłoże. +
- Zasady skutecznego negocjowania.
- Rola mediatora.
- Funkcjonowanie arbitrażu społecznego.
- Blaski i cienie metod rozwiązywania konfliktów (mediacji, negocjacji, arbitrażu).

Pojęcia: *konflikt społeczny, mediacja, negocjacje, arbitraż społeczny*.

Temat: **Kreatywne rozwiązywanie problemów** /ZR/

- Zasady kreatywnego rozwiązywania problemów.
- Metody kreatywnego rozwiązywania problemów, np. metaplan, analiza SWOT.
- Model racjonalnego procesu decyzyjnego. +
- Uwarunkowania procesu decyzyjnego.

Pojęcia: *problem, proces decyzyjny*.

2. Zagadnienia psychokulturowe i socjokulturowe

Temat: **Oblicza społeczeństw** /ZR/

- Społeczeństwa zbieracko-łowieckie, nomadyczne i rolnicze.
- Współczesne społeczności.
- Wiejska społeczność tradycyjna.
- Społeczeństwo przemysłowe a poprzemysłowe.

Temat: **Współczesne społeczeństwo** /ZP/

- Cechy współczesnego społeczeństwa;
 - społeczeństwo otwarte;
 - społeczeństwo postindustrialne;
 - społeczeństwo konsumpcyjne;
 - społeczeństwo masowe;
 - społeczeństwo informacyjne.

Pojęcia: *społeczeństwo, społeczeństwo otwarte, społeczeństwo postindustrialne, społeczeństwo konsumpcyjne, społeczeństwo masowe, społeczeństwo informacyjne.*

Temat: **Kultura masowa** /ZR/

- Cechy kultury masowej:
 - globalny zasięg – ogólnodostępność;
 - komercjalizacja;
 - homogenizacja kultury;
 - masowa produkcja i standaryzacja treści;
 - niski poziom przekazywanych treści;
 - oparta na modzie i trendach – strój i wizerunek;
 - unifikacja gustów i zachowań odbiorców.
- Produkty kultury masowej.

Pojęcia: *kultura masowa, homogenizacja kultury.*

Temat: **Wartości społeczeństwa polskiego** /ZP/

- Systemy wartości. +
- Wartości społeczeństwa polskiego w badaniach opinii publicznej.
- Konflikty wartości. +
- Funkcje wartości;
 - funkcja regulatora zaspokajania potrzeb;
 - funkcja planowania życia jednostki;
 - funkcja samooceny jednostki;
 - funkcja oceny innych jednostek, grup społecznych i instytucji.

Pojęcia: *wartość, system wartości, światopogląd, relatywizm.*

Temat: **Systemy wartości społeczeństw europejskich** /ZR/

- Znaczenie zobiektywizowanych wartości w życiu społeczeństwa.
- Kategorie wartości (propozycja):
 - cechy charakteru;
 - kompetencje;
 - uczucia/emocje;
 - zdrowy styl życia;
 - relacje społeczne;
 - nauka/edukacja;
 - cywilizacja/kultura;
 - prawo;
 - etyka/religia;
 - ekonomia/praca;
 - polityka.
- Wspólność i różnorodność wartości afirmowanych w społeczeństwach europejskich.

Temat: **Indywidualizm i kolektywizm /ZR/**

- Cechy indywidualizmu.
- Cechy kolektywizmu.
- Zróżnicowanie psychokulturowe świata.

Pojęcia: *indywidualizm, kolektywizm.*

Temat: **Kościół i związki wyznaniowe w Polsce /ZP/**

Treści nauczania

- Konstytucyjna wolność sumienia i religii. +
- Kościoły i związki wyznaniowe w Rzeczypospolitej Polskiej – status prawny.
- Ogólna struktura kościołów i związków wyznaniowych w Polsce;
 - Chrześcijaństwo: kościoły katolickie, kościoły ortodoksyjne, kościoły protestanckie, kościoły starokatolickie, Nurt badaczy Pisma Świętego;
 - Islam: sunnici, szyici;
 - Judaizm: ortodoksyjni, reformowani;
 - inne wyznania i religie.

Pojęcia: *kościół, związek wyznaniowy, wyznanie, konkordat.*

Temat: **Religia jako zjawisko społeczne /ZR/**

- Religia jako zjawisko społeczne.
- Cechy i formy religijności współczesnych Polaków.
- Znaczenie religii dla rozwoju polskiej kultury. +
- Analiza porównawcza religijności współczesnego społeczeństwa polskiego z religijnością społeczeństwa innego kraju.

Temat: **Relacje państwo – Kościół w Rzeczypospolitej Polskiej /ZR/**

- Modele relacji państwo – Kościół;
 - państwa wyznaniowe – kościoły państwowe;
 - państwa świeckie;
 - państwa świeckie w wersji separacji przyjaznej – zasada równouprawnienia Kościołów w relacji do państwa.
- Ustrojowe zasady relacji państwo – kościoły w Rzeczypospolitej Polskiej:
 - zasada równouprawnienia Kościołów i innych związków wyznaniowych;
 - zasada bezstronności władz publicznych wobec przekonań religijnych, światopoglądowych i filozoficznych, z zapewnieniem swobody uzewnętrzniania ich w życiu publicznym;
 - zasada poszanowania autonomii i niezależności państwa oraz Kościołów i innych związków wyznaniowych, każdego w swoim zakresie, wraz z zasadą ich „współdziałania dla dobra człowieka i dobra wspólnego”;
 - zasada partnerskiej regulacji stosunków między państwem a Kościołem katolickim w formie umowy międzynarodowej ze Stolicą Apostolską i ustaw, a z innymi związkami wyznaniowymi w formie ustaw.
- Stosunki Rzeczypospolitej Polskiej z Kościołem katolickim.
- Stosunki Rzeczypospolitej Polskiej ze związkami wyznaniowymi.

Pojęcie: *konkordat*.

Temat: **Obrzędy przejścia** /ZR/

- Formy obrzędów przejścia w polskiej kulturze współczesnej; inicjacja do organizacji, zaręczyny i małżeństwo, narodziny dziecka, pogrzeb.
- Znaczenie obrzędów przejścia.

Pojęcia: *obrzęd przejścia, inicjacja, rytuał*.

Temat: **Polskie tradycje obrzędowe** /ZR/

- Formy kultywowania dorocznych świąt, tradycji i obyczajów w polskiej kulturze współczesnej.

Temat: **Współczesne subkultury** /ZR/

- Cechy subkultur:
 - charakterystyczny wygląd;
 - język, gwara środowiskowa, slang;
 - wybrany gatunek muzyki;
 - spójna ideologia, wspólne poglądy;
 - wypracowane tradycje i obrzędy;
 - alternatywne obiegi komunikacji; niskonakładowe gazetki, tzw. fanzyny, graffiti.
- Rodzaje subkultur: skejci, metalowcy, graficy, technomani, grunge, emo, gitowcy, skini, punki, krisznowcy, gracze w gry fabularne, kibice chuligani (tzw. szalikowcy).

- Wizja rzeczywistości wybranej subkultury.

Pojęcia: *subkultura, kontestacja*.

Temat: **Współczesne spory światopoglądowe /ZR/**

- Współczesne dylematy moralne i światopoglądowe: aborcja, eutanazja, modyfikacje genetyczne, *in vitro*, związki partnerskie.

Pojęcia: *relatywizm, aborcja, eutanazja, in vitro, GMO*.

Temat: **Stereotypy /ZR/**

- Cechy stereotypów:
 - nasycenie wartościami i emocjami;
 - uproszczenie i nadmierne uogólnienie;
 - sztywność i trwałość.
- Źródła stereotypów.
- Skutki stosowania stereotypów.

Pojęcie: *stereotyp*.

Temat: **Oblicza tolerancji /ZP/**

- Obszary i granice tolerancji.
- Tolerancja a akceptacja w życiu społecznym.
- Przyczyny podziałów w społeczeństwie.
- Przyczyny, przejawy i negatywne skutki nietolerancji, dyskryminacji i stygmatyzacji – analiza przypadków.
- Formy i sposoby przeciwstawiania się społecznie szkodliwym zjawiskom.

Pojęcia: *tolerancja, akceptacja, stygmatyzacja, dyskryminacja*.

Temat: **Oblicza kultur /ZR/**

- Kultury innych społeczeństw.
- Kwestia deformacji w postrzeganiu innych kultur na podstawie literatury (np. fragmentów pracy *W pogoni za wyobrażeniami. Próba interpretacji polskiej literatury podróżniczej poświęconej Ameryce Łacińskiej* Marcina F. Gawryckiego lub fragmentów pracy *Wizerunek obcego. Kultury afrykańskie w relacjach Henryka Sienkiewicza, Mariana Brandysa i Marcina Kydryńskiego* Haliny Witek).

3. Struktura społeczna i problemy społeczne

Temat: **Ruchliwość społeczna** /ZR/

- Zmiany pozycji społecznej jednostek/grup społecznych – pionowa (wertykalna) i pozioma (horyzontalna) ruchliwość społeczna.
- Społeczne, ekonomiczne i polityczne uwarunkowania ruchliwości społecznej.

Pojęcia: *awans społeczny, degradacja społeczna*.

Temat: **Klasy społeczne w Polsce** /ZR/

- Współczesne klasy społeczne.
- Formy adaptacji klas społecznych do zmian społeczno-gospodarczych w Polsce.
- Przyczyny degradacji i awansu społecznego.

Pojęcie: *klasa społeczna*.

Temat: **Warstwy społeczne w Polsce** /ZR/

- Podstawowe płaszczyzny zróżnicowania społecznego. +
- Kategorie zawodowe warstwy inteligencji.
- Przejawy dyferencjacji społecznej polskiej inteligencji.
- Struktura warstwowa współczesnego społeczeństwa polskiego.

Pojęcia: *warstwa społeczna, dyferencjacja społeczna (zróżnicowanie społeczne), inteligencja*.

Temat: **Homo sovieticus** /ZR/

- Postawy „człowieka sowieckiego”;
 - ucieczka od wolności i odpowiedzialności;
 - koniunkturalizm i oportunizm;
 - agresja wobec słabszych oraz uniżoność wobec silniejszych;
 - pełne podporządkowanie się decyzjom partii;
 - zachowania roszczeniowe wobec państwa połączone z biernością, brakiem samodzielnego myślenia i działania, oczekiwaniem, że „ktoś coś załatwi”.
- Współczesne przykłady zachowawczych postaw *homo sovieticus*.

Temat: **Nierówności społeczne** /ZR/

- Wymiary nierówności społecznych w Polsce.
- Przyczyny i przejawy wykluczenia społecznego w Polsce. +
- Skala nierówności społecznych w Rzeczypospolitej Polskiej i wybranym państwie.
- Związek między nierównościami społecznymi a nierównością szans życiowych.

Temat: **Problemy życia społecznego w Polsce** /ZR/

- Rodzaje problemów społecznych w Polsce:

- uzależnienia: alkoholizm, narkomania, lekomania, hazard, uzależnienie od telewizji, komputera, telefonu;
- wzrost zachorowań na tzw. choroby cywilizacyjne, takie jak: otyłość, alergie, choroby nowotworowe, bezpłodność;
- bezrobocie;
- emigracja zarobkowa;
- ubóstwo;
- bezdomność i żebractwo.
- Charakterystyka wybranego problemu życia społecznego.
- Analiza możliwości rozwiązywania problemów:
 - nazwa problemu;
 - skala problemu – dane statystyczne;
 - przyczyny powstania problemu;
 - instytucjonalne formy przeciwdziałania problemom;
 - inicjatywy społeczne i działania organizacji pozarządowych na rzecz przeciwdziałania problemom – przykłady dobrej praktyki.

Temat: **Problemy polskiej młodzieży /ZP/**

- Problemy życiowe polskiej młodzieży w badaniach opinii publicznej;
 - uwarunkowania kontynuowania edukacji;
 - kariera zawodowa; możliwości podnoszenia kwalifikacji zawodowych, perspektywy zatrudnienia;
 - aktywność społeczna;
 - problemy zdrowotne;
 - zachowania ryzykowne;
 - życie rodzinne;
 - warunki mieszkaniowe.
- Wybrane problemy młodzieży – analiza:
 - nazwa problemu;
 - skala problemu – dane statystyczne;
 - przyczyny powstania problemu;
 - instytucjonalne formy przeciwdziałania problemom;+
 - inicjatywy społeczne i działania organizacji pozarządowych na rzecz przeciwdziałania problemom – przykłady dobrej praktyki.

Temat: **Konflikty społeczno-ekonomiczne /ZR/**

- Konflikty społeczno-ekonomiczne w państwach współczesnych.
- Przyczyny i skutki konfliktu społeczno-ekonomicznego w wybranym państwie.

Temat: **Procesy adaptacyjne do zmiany systemowej /ZR/**

- Niekonwencjonalne formy przystosowania się do zmiany systemowej na podstawie literatury – analiza uznanych za niekonwencjonalne, form przystosowania się do zmiany systemowej na podstawie literatury (np. rozdziału 5. i 6. pracy *Koniec radzieckiego życia. Ekonomie życia codziennego po socjalizmie* Caroline Humphrey lub fragmentów pracy *Łowcy, zbieracze, praktycy niemocy. Etnografia człowieka zdegradowanego* Tomasza Rakowskiego).

4. Zagadnienia etnokulturowe

Temat: **Koncepcje narodu** /ZR/

- Koncepcja etniczno-kulturowa narodu.
- Koncepcja polityczna narodu.
- Czynniki narodotwórcze i sprzyjające zachowaniu tożsamości narodowej:
 - wspólne terytorium;
 - wspólny język;
 - więzy krwi;
 - wspólnota pochodzenia;
 - wspólna kultura;
 - stosunek do dziedzictwa narodowego;
 - symbole narodowe;
 - świadomość narodowa;
 - charakter narodowy.

Pojęcia: *naród, tożsamość narodowa.*

Temat: **Postawy Polaków wobec mniejszości narodowych i etnicznych** /ZR/

- Postawy społeczeństwa polskiego wobec mniejszości narodowych i etnicznych.
- Postawy społeczeństwa polskiego wobec innych narodów (także imigrantów).
- Postawy ksenofobiczne.

Temat: **Dziedzictwo kulturowe etnicznych grup mniejszościowych w Polsce** /ZR/

- Dziedzictwo kulturowe mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce;
 - główne organizacje;
 - najważniejsze tytuły prasowe;
 - niepubliczne media;
 - ośrodki kultury i oświaty;
 - największe imprezy kulturalne;
 - obyczaje i zwyczaje;
 - religia/wyznanie.

Temat: **Polska emigracja** /ZR/

- Przyczyny zamieszkiwania Polaków poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej:
 - potoki emigracyjne;
 - zmiana granic i wysiedlenia.
- Zróżnicowanie form i treści tożsamości polskiej rodaków, którzy wyemigrowali z Polski.

Pojęcia: *emigracja, diaspora.*

Temat: **Karta Polaka** /ZR/

- Komu może zostać wydana Karta Polaka?
- Uprawnienia posiadacza Karty Polaka.
- Przebieg repatriacji.
- Formy pomocy dla repatriantów.
- Blaski i cienie Karty Polaka i repatriacji.

Pojęcie: *repatriacja*.

Temat: **Prawa mniejszości narodowych i etnicznych w Rzeczypospolitej Polskiej** /ZP/

- Konstytucyjna ochrona praw mniejszości narodowych i etnicznych w Rzeczypospolitej Polskiej. +
- Ustawowe prawa mniejszości narodowych i etnicznych oraz grupy posługującej się językiem regionalnym w Rzeczypospolitej Polskiej.
- Status prawny mniejszości polskiej w wybranych państwach.

Pojęcia: *mniejszość narodowa, mniejszość etniczna*.

Temat: **Status prawny mniejszości narodowych i etnicznych** /ZR/

- Prawa mniejszości narodowych i etnicznych w Rzeczypospolitej Polskiej w Ustawie z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym.
- Stan przestrzegania praw mniejszości narodowych i etnicznych w Rzeczypospolitej Polskiej.
- Stan przestrzegania praw mniejszości narodowych i etnicznych w wybranym państwie.

Temat: **Tożsamość narodowa** /ZR/

- Komponenty tożsamości narodowej. +
- Czynniki utrwalające tożsamość narodową. +
- Wielowarstwowość tożsamości narodowej wybranych społeczeństw europejskich: Królestwa Belgii, Królestwa Hiszpanii, Konfederacji Szwajcarskiej, Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej, w aspekcie: etniczno-kulturowym; językowym; religijnym; politycznym; tendencji separatystycznych.

Pojęcia: *tożsamość narodowa, świadomość narodowa*.

Temat: **Procesy migracyjne w Europie** /ZR/

- Typologia migracji: +
 - według kryterium czasu – stałe (trwała zmiana miejsca zamieszkania), czasowe (sezonowa lub okresowa);
 - ze względu na odległość – wewnętrzne (w obrębie danego państwa), zewnętrzne (poza granice państwa – kontynentalne, międzykontynentalne);

- ze względu na organizację – żywiołowe, planowe (np. repatriacje), legalne, nielegalne, dobrowolne, przymusowe (przesiedlenia, wysiedlenia, deportacje);
- ze względu na przyczyny – zarobkowe, rodzinne, narodowościowe, religijne, polityczne, rekreacyjne, turystyczne.
- Czynniki migracji:
 - migracje z powodów ekonomicznych – bezrobocie, niskie płace;
 - migracje pozaekonomiczne – katastrofy ekologiczne, głód, prześladowania z powodów politycznych lub religijnych, wojny.
- Procesy migracyjne do Europy.
- Procesy migracyjne wewnątrz Europy.

Pojęcia: *migracja, imigracja, reemigracja, repatriacja, deportacja*.

Temat: **Polityka wobec imigrantów /ZR/**

- Modele polityki narodowościowej wobec imigrantów:
 - unifikacja/asymilacja;
 - integracja;
 - wielokulturowość.

Pojęcia: *unifikacja, asymilacja, integracja, wielokulturowość*.

Temat: **Współcześni autochtoni /ZR/**

- Przykłady grup autochtonicznych w świecie współczesnym.
- Specyfika społeczno-kulturowa wybranych rdzennych grup autochtonicznych:
 - na kontynencie amerykańskim;
 - w Związku Australijskim;
 - w azjatyckiej części Federacji Rosyjskiej.
- Modele polityki wobec wybranych rdzennych grup autochtonicznych.

Pojęcie: *autochton*.

Temat: **Akulturacyja i asymilacja grup mniejszościowych /ZR/**

- Etapy procesu przystosowania się imigrantów do życia w społeczeństwie przyjmującym: separacja; adaptacja; integracja; asymilacja (unifikacja).
- Proces akulturacyji.

Pojęcia: *asymilacja, akulturacyja*.

5. Społeczeństwo obywatelskie

Temat: **Idee społeczeństwa obywatelskiego /ZR/**

- Wizje społeczeństwa obywatelskiego:
 - dyskurs starożytny – Arystoteles, Cicero;
 - kontynuacje i nawiązania nowożytne – Jean Jacques Rousseau, John Lock;
 - epoka rewolucji – amerykańska Deklaracja Niepodległości z 1776 roku, Konstytucja Stanów Zjednoczonych z 1787 roku, francuska Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela z 1789 roku;
 - od Hegla do Marksa – Georg Wilhelm Friedrich Hegel, Alexis de Tocquevill, Karol Marks;
 - współczesne ujęcia neomarksistowskie – Antonio Gramsci;
 - idee współczesne – Ralph Dahrendorf, Charles Taylor, Michel Walzer, Victor Perez-Diaz.
- Rozwój społeczeństwa obywatelskiego w III RP.

Temat: **Kapitał społeczny /ZR/**

- Komponenty kapitału społecznego:
 - zaufanie;
 - normy wzajemności;
 - sieci obywatelskiego zaangażowania.
- Pomiar kapitału społecznego według Roberta Putnama. +
- Znaczenie kapitału społecznego dla rozwoju społeczeństwa obywatelskiego w Polsce.
- Znaczenie postaw społecznych w budowaniu kapitału społecznego – przykłady dobrej praktyki.
- Przykłady postaw obniżających poziom zaufania społecznego obywateli.

Pojęcie: *kapitał społeczny*.

Temat: **Organizacje pozarządowe w Polsce /ZP/**

- Konstytucyjna wolność zrzeszania się w Rzeczypospolitej Polskiej. +
- Rodzaje organizacji pozarządowych działających w Polsce:
 - stowarzyszenia; rejestrowe, zwykłe oraz związki stowarzyszeń;
 - fundacje;
 - kluby sportowe i uczniowskie kluby sportowe;
 - komitety społeczne;
 - związki zawodowe i samorządy zawodowe;
 - federacje i konfederacje pracodawców;
 - izby gospodarcze i rzemieślnicze;
 - organizacje kościelne;
 - związki rolników, kółka rolnicze i koła gospodyń wiejskich;
 - kluby osiedlowe, grupy wsparcia, grupy samopomocowe.

- Przykłady organizacji pozarządowych.
- Obszary działań organizacji pozarządowych; +
 - sport, turystyka, rekreacja i hobby;
 - edukacja i wychowanie;
 - kultura i sztuka;
 - usługi socjalne i pomoc społeczna;
 - ochrona zdrowia;
 - rozwój lokalny.
- Przykłady dobrej praktyki działalności wybranych polskich organizacji pozarządowych.
- Formy działań organizacji pozarządowych wpływające na budowanie społeczeństwa obywatelskiego w Polsce.
- Wzór statutu stowarzyszenia.

Pojęcia: *organizacja pozarządowa, stowarzyszenie, fundacja, statut.*

Temat: Funkcjonowanie organizacji pozarządowych w Polsce /ZR/

- Najważniejsze obszary aktywności organizacji pozarządowych w Polsce: sport, turystyka, rekreacja i hobby; edukacja i wychowanie; kultura i sztuka; usługi socjalne i pomoc społeczna; ochrona zdrowia; rozwój lokalny.
- Funkcjonowanie organizacji eksperckich – think-tanków.

Pojęcie: *think-tank.*

Temat: Status prawny stowarzyszeń, fundacji i organizacji pożytku publicznego w Polsce /ZR/

- Ustawy regulujące funkcjonowanie organizacji pozarządowych w Polsce. +
- Status prawny stowarzyszeń w Rzeczypospolitej Polskiej.
- Status prawny fundacji w Rzeczypospolitej Polskiej.
- Status prawny organizacji pożytku publicznego w Rzeczypospolitej Polskiej.
- Tryb rejestracji organizacji pozarządowych w Polsce.

Temat: Statut organizacji pozarządowej /ZR/

- Projekt statutu stowarzyszenia.
- Projekt statutu fundacji.

Temat: Spółdzielczość w Polsce /ZR/

- Rodzaje spółdzielni funkcjonujących współcześnie w Polsce:
 - spółdzielnie producentów;
 - spółdzielnie konsumentów;
 - spółdzielnie pracownicze.
- Rodzaje działalności prowadzonej przez spółdzielnie w Polsce – branże spółdzielcze.
- Organizacja władz spółdzielni. +

Pojęcia: *spółdzielnia, zarząd, rada nadzorcza, walne zgromadzenie członków.*

Temat: Związki zawodowe w Polsce /ZR/

- Konstytucyjna wolność zrzeszania się w związkach zawodowych.
- Funkcje związków zawodowych: +
funkcja obronna; funkcja reprezentująca; funkcja kontrolna; funkcja samopomocowa;
funkcja produkcyjna; funkcja polityczna.
- Prawa i formy działalności związków zawodowych. +
- Rodzaje strajku: +
 - z punktu widzenia zasięgu: zakładowy, wielozakładowy, generalny;
 - z punktu widzenia legalności: legalny, nielegalny;
 - z punktu widzenia celu: solidarnościowy, ostrzegawczy;
 - z punktu widzenia formy: okupacyjny, głodowy, rotacyjny, włoski.
- Uprawnienia organizacji pracodawców.
- Dialog społeczny – Trójstronna Komisja ds. Społeczno-Gospodarczych. +
- Największe związki zawodowe w Polsce.

Pojęcia: *związek zawodowy, układ zbiorowy pracy; spór zbiorowy, strajk, lokaut.*

Temat: Media społecznościowe /ZP/

- Konstytucyjna wolność wyrażania swoich poglądów oraz pozyskiwania i rozpowszechniania informacji. +
- Rodzaje mediów społecznościowych; Facebook, Twitter, Instagram, Snapchat, YouTube, Pinterest, Google Plus, Flickr, Tumblr, Slideshare, Messenger, WhatsApp, LinkedIn, Wordpress. +
- Znaczenie mediów społecznościowych we wspieraniu rozwoju młodzieży.
- Publikacja materiału o formach zaangażowania i aktywności obywatelskiej – w ważnych kwestiach życia publicznego.

Pojęcia: *media społecznościowe, blog.*

Temat: Kampanie społeczne w Polsce /ZR/

- Cechy skutecznych kampanii społecznych:
 - przedstawienie ważnego problemu społecznego w nieszablonowy sposób;
 - prosta, ale przykuwająca uwagę nazwa – hasło kampanii;
 - odwoływanie się do emocji;
 - sugestywna wizualna narracja;
 - wykorzystanie elementów fizycznych – eksponatów;
 - dopasowanie narracji do specyfiki różnych rodzajów mediów – znaczenie utworów muzycznych;
 - apel do odbiorców o osobiste zaangażowanie na rzecz osiągnięcia celów kampanii.
- Przykłady współczesnych kampanii społecznych w Polsce.
- Analiza wybranej kampanii społecznej.

Pojęcie: *kampania społeczna.*

Temat: **Projekt programu kampanii społecznej /ZR/**

- Projekt kampanii społecznej: problem społeczny, cele kampanii, program – formy realizacji i działania, uczestnicy, formy realizacji, formy promocji i reklamy, kryteria sukcesu.

6. Teoria państwa i myśl polityczna

Temat: **Władza** /ZR/

- Władza jako zjawisko społeczne.
- Rodzaje władzy:
 - władza państwowa;
 - władza polityczna.
- Typy decyzji władzy politycznej:
 - decydowanie o tym, co jest treścią interesów poszczególnych grup społecznych;
 - decydowanie o kompetencji różnych podmiotów w zakresie realizacji interesów;
 - decydowanie o celach, dla których możliwe jest użycie społecznych zasobów środków przymusu;
 - decydowanie o składzie personalnym grup podejmujących i egzekwujących decyzje w powyższych zakresach.
- Środki sprawowania władzy politycznej: +
 - przymus fizyczny;
 - bodźce materialne i moralne;
 - zabiegi perswazyjno-ideologiczne;
 - regulacja i kontrola informacji.
- Legitymizacja władzy państwowej według Maxa Webera: panowanie legitymizowane tradycyjnie, charyzmatycznie, legalnie.
- Współczesne przykłady form legitymizacji władzy państwowej.

Pojęcia: *władza, legitymizacja władzy, charyzma.*

Temat: **Państwo – forma organizacji politycznej społeczeństwa** /ZR/

- Atrybuty państwa jako organizacji politycznej:
 - terytorialność;
 - powszechność;
 - przymusowość;
 - suwerenność zewnętrzna i wewnętrzna.
- Cechy wyróżniające władzę państwową:
 - ma ona charakter pierwotny;
 - jest sprawowana na określonym terytorium państwowym;
 - jest niepodzielna;
 - ma charakter trwały, nieustający;
 - jest realizowana na podstawie norm prawnych;
 - jest urzeczywistniana wyłącznie w sposób zorganizowany;
 - może stosować leganie środki przymusu.

Pojęcie: *władza państwowa.*

Temat: Teorie genezy państwa /ZR/

- Koncepcje genezy państwa:
 - koncepcje teistyczne;
 - koncepcje umowy społecznej;
 - koncepcje podboju i przemocy;
 - koncepcja marksistowska.

Temat: Obywatelstwo Rzeczypospolitej Polskiej /ZR/

- Zasady nabywania obywatelstwa polskiego.
- Konstytucyjne i ustawowe uwarunkowania uzyskiwania obywatelstwa polskiego.
- Procedura zrzeczenia się obywatelstwa polskiego. +
- Status bezpaństwowca.
- Kwestia posiadania wielu obywatelstw.

Pojęcia: *obywatelstwo, bezpaństwowiec (apatryda).*

Temat: Polityka /ZR/

- Główne tendencje w sposobie definiowania polityki:
 - działalność instytucji państwowych;
 - wzajemny stosunek władzy, wpływu i konfliktu;
 - funkcje w systemie społecznym;
 - proces podejmowania decyzji;
 - rozwiązywanie problemów.
- Rodzaje konfliktów politycznych: +
 - konflikty powstałe wewnątrz systemu politycznego jako rezultat interakcji jego podmiotów, zwłaszcza relacji: władza – opozycja;
 - konflikty zrodzone w relacjach systemu politycznego i pozasystemowych podmiotów polityki;
 - konflikty spowodowane bodźcami zewnętrznymi – ekonomicznymi, religijnymi itp., poprzez niezależną od systemu transformację konfliktów niepolitycznych w polityczne;
 - konflikty wywołane bodźcami zewnętrznymi w sytuacji, gdy system polityczny nie ma możliwości, nie chce lub nie potrafi odpowiednio zareagować na te bodźce.
- Przykłady konfliktów politycznych.
- Rodzaje kompromisów politycznych: +
 - kompromisy strategiczne, taktyczne i akcyjne;
 - kompromisy publiczne (oficjalne) i niejawne;
 - kompromisy dobrowolne i wymuszone sytuacyjnie.
- Przykłady kompromisów politycznych.

Pojęcia: *polityka, konflikt polityczny, kompromis polityczny.*

Temat: Współczesna myśl polityczna – liberalizm a konserwatyzm /ZR/

- Funkcje myśli politycznej: +
 - funkcja uprawomocniająca;
 - funkcja programowo-polityczna;
 - funkcja poznawcza;
 - funkcja integrująca.
- Założenia liberalizmu:
 - jednostka ludzka;
 - wolność;
 - równość;
 - społeczeństwo;
 - państwo;
 - władza państwowa;
 - własność;
 - gospodarka;
 - postęp.
- Założenia konserwatyzmu:
 - człowiek;
 - religia;
 - tradycja;
 - rodzina;
 - społeczeństwo i ład społeczny;
 - prawa i obowiązki człowieka;
 - prawo do własności prywatnej;
 - państwo.

Temat: Współczesna myśl polityczna – socjaldemokracja a katolicka nauka społeczna /ZR/

- Założenia socjaldemokracji:
 - koncepcja człowieka;
 - społeczeństwo;
 - równość;
 - wolność;
 - sprawiedliwość społeczna;
 - państwo;
 - ustrój polityczny i społeczny;
 - rewizjonizm;
 - własność;
 - planowanie.
- Założenia katolickiej nauki społecznej:
 - człowiek;
 - prawa człowieka;

- gospodarka;
- dobro wspólne;
- solidaryzm społeczny;
- zasada pomocniczości państwa;
- korporacjonizm;
- własność prywatna;
- spółdzielczość;
- prawo;
- pokój.

Pojęcia: *personalizm chrześcijański, solidaryzm społeczny, rewizjonizm, interwencjonizm państwowy.*

Temat: **Oblicza totalitaryzmów /ZR/**

- Geneza reżimów totalitarnych.
- Charakterystyka ideologii totalitarnych: faszyzmu, nazizmu, komunizmu;
 - Podłoże polityczno-historyczne powstania ideologii totalitarnych w XX wieku.
 - Model ustroju politycznego państwa totalitarnego.
 - Idea człowieka.
 - Wzór obywatela państwa totalitarnego.
 - Łamanie praw człowieka.
 - Model gospodarki.
 - Kultura w służbie ideologii.
 - Cele polityki zagranicznej.
 - Krytyka ideologii.
- Wpływ reżimów totalitarnych na życie społeczeństwa.
- Krytyka totalitaryzmów.

Pojęcia: *totalitaryzm, kult jednostki, indoktrynacja, militarizm, materializm dialektyczny.*

Temat: **Ruchy narodowe, regionalne i separatystyczne /ZR/**

- Ruchy narodowe.
- Ruchy regionalistyczne i separatystyczne.
- Myśl propaństwowa.

Pojęcia: *regionalizm, separatyzm.*

Temat: **Współczesne ruchy społeczne /ZR/**

- Rodzaje ruchów społecznych: +
 - w zależności od kategorii uczestników ruchu – ruch robotniczy, chłopski, młodzieżowy, zawodowy, narodowy, etniczny;
 - w zależności od podstawy zainteresowań – ruch oświatowy, religijny, ekologiczny, separatystyczny, obrońców pokoju, przeciwników zbrojeń itd.
- Cechy ruchów społecznych:

- spontaniczność poczynań zrodzona z „niepokoju” występującego w określonej dużej grupie społecznej na tle jej położenia materialnego, politycznego, etnicznego, zagrożenia ekologicznego, zagrożenia międzynarodowego itp.;
- masowość i zespołowość działań, zmierzająca do zmiany lub utrwalenia zinstytucjonalizowanych stosunków, ważnych z punktu widzenia interesów zbiorowych;
- celowość działalności i związane z tym posiadanie strategii, taktyki i posługiwanie się metodami działań jak np. propaganda w środkach masowej komunikacji, działalność wydawnicza, wiece, strajki, demonstracje itp.;
- działanie przebiegające w określonym „czasie historycznym”;
- posiadanie struktury wewnętrznej, terytorialnej i grupy przywódczej;
- działalność dużych grup ludzi, a nie państwa lub jego organów;
- posiadanie ideologii;
- tworzenie symboli, haseł, sloganów, oprawy literacko-artystycznej – sprzyjające umacnianiu więzi emocjonalnych i psychologicznych uczestników.
- Warunki sprzyjające powstawaniu ruchów społecznych.+
- Założenia ideowe wybranych ruchów społecznych: alterglobalizmu; ekologizmu; feminizmu.

Pojęcia: *ruch społeczny, zmiana społeczna, kontestacja, alterglobalizm, ekologizm, feminizm.*

Temat: **Koncepcje równości, wolności i sprawiedliwości /ZR/**

- Koncepcje równości, wolności i sprawiedliwości – w założeniach myśli liberalnej, konserwatywnej, socjaldemokratycznej i katolickiej nauki społecznej.

Temat: **Mechanizmy sprawowania władzy /ZR/**

- Analiza mechanizmów sprawowania władzy na podstawie wybranej literatury – mechanizmy sprawowania władzy na podstawie literatury (np. fragmentów tekstu *Księżę* Nicolò Machiavellego lub fragmentów tekstu *Cesarz* Ryszarda Kapuścińskiego).

Pojęcie: *machiawelizm.*

Temat: **Współczesny populizm /ZR/**

- Analiza populizmu:
 - uwarunkowania kulturowe i historyczne;
 - utopizm w wizji świata;
 - konspiracyjna teoria dziejów;
 - tzw. trzecia droga;
 - system wartości;
 - wizerunek polityków.
- Przykłady populizmu we współczesnej polityce.
- Konsekwencje populizmu w życiu publicznym.

Pojęcie: *populizm.*

7. Demokracja i inne reżimy polityczne

Temat: **Etapy kształtowania się demokracji** /ZR/

- Trzy fale demokratyzacji w ujęciu S. Huntingtona:
 - pierwsza fala demokratyzacji (1828-1926);
 - pierwsza fala odwrotu od demokracji (1922-1942);
 - druga fala demokratyzacji (1943-1962);
 - druga fala odwrotu od demokracji (1958-1975);
 - trzecia fala demokratyzacji (1974-...).
- Proces upowszechniania praw wyborczych.

Temat: **Polskie tradycje demokratyczne** /ZR/

- Polskie tradycje demokratyczne; artykuły henrykowskie i konstytucja marcowa.

Temat: **Zagrożenia dla demokracji** /ZR/

- Zagrożenia dla współczesnej demokracji:
 - populizm i demagogia;
 - alienacja władzy;
 - centralizacja władzy;
 - korupcja;
 - anomia polityczna;
 - niski poziom kultury politycznej.
- Cechy państwa totalitarnego i autorytarnego.

Pojęcia: *totalitaryzm, autorytaryzm, populizm, demagogia, propaganda, indoktrynacja, terror, cenzura.*

Temat: **Ustrój polityczny tzw. Polski Ludowej** /ZR/

- Cechy ustroju politycznego Polski Ludowej:
 - centralizm demokratyczny;
 - fasadowość organów państwowych;
 - szeroki zakres władzy i stosowanych środków;
 - etatyzm;
 - monizm;
 - kierownicza rola gremiów decyzyjnych Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej;
 - upartyjnienie państwa;
 - rozbudowane politycznie zastosowania policji;
 - uznanie prawa za narzędzie władzy,
 - dysponowanie mediami;
 - system fikcji ustrojowych.

Pojęcia: *centralizm demokratyczny, monizm, etatyzm, nomenklatura, realny socjalizm.*

Temat: **Modele demokratyzacji** /ZR/

- Teorie normatywne i empiryczne demokracji.
- Charakter przemian politycznych w Polsce lat 80. i 90. XX wieku.

Pojęcia: *reforma, rewolucja*.

Temat: **Dekomunizacja i lustracja** /ZR/

- Formy i przykłady dekomunizacji – rozliczeń politycznych, historycznych i prawnych.
- Ważniejsze postanowienia Ustawy z dnia 1 kwietnia 2016 r. o zakazie propagowania komunizmu lub innego ustroju totalitarnego przez nazwy jednostek organizacyjnych, jednostek pomocniczych gminy, budowli, obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz pomniki.
- Ważniejsze postanowienia Ustawy z dnia 18 października 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944-1990 oraz treści tych dokumentów.
- Blaski i cienie dekomunizacji i lustracji w III RP.

Pojęcia: *dekomunizacja, lustracja*.

Temat: **Rozrachunek z Polską Ludową** /ZR/

- Pamięć społeczna okresu Polski Ludowej – analiza kwestii różnorodności traktowania w pamięci społecznej okresu tzw. Polski Ludowej oraz jego rozliczenia na podstawie literatury (np. fragmentów pracy *Pamięć po komunizmie* Pawła Śpiewaka).

Temat: **Niezachodnie reżimy demokratyczne** /ZR/

- Funkcjonowanie reżimu politycznego w Wielonarodowym Państwie Boliwia.
- Funkcjonowanie reżimu politycznego w Republice Indii.
- Funkcjonowanie reżimu politycznego w Republice Południowej Afryki.
- Funkcjonowanie reżimu politycznego w Republice Singapuru.

Pojęcie: *reżim polityczny*.

Temat: **Niezachodnie reżimy niedemokratyczne** /ZR/

- Funkcjonowanie reżimu politycznego w Arabii Saudyjskiej.
- Funkcjonowanie reżimu politycznego w Białorusi.
- Funkcjonowanie reżimu politycznego w Chinach.
- Funkcjonowanie reżimu politycznego w Koreańskiej Republice Ludowo-Demokratycznej.
- Funkcjonowanie reżimu politycznego w Turkmenistanie.

Temat: **Klientelizm w literaturze przedmiotu /ZR/**

- Cechy klientelizmu: +
 - dobrowolność;
 - trwałość;
 - wzajemność;
 - partykularyzm.
- Znaczenie klientelizmu w sprawowaniu władzy na podstawie wybranej literatury – (np. rozdziału VIII i XIII pracy *Nierówna przyjaźń. Układy klientalne w perspektywie historycznej* Antoniego Mączaka lub rozdziału IV pracy *Demokracja* Charlesa Tilly'ego i artykułu *Klany, kliki i zawłaszczone państwa* Janine R. Wedel).

Pojęcia: *klientelizm, partykularyzm.*

Temat: **Patologie życia publicznego w Polsce /ZP/**

- Populizm i demagogia – zagrożenia dla demokracji. +
- Rodzaje patologii życia publicznego;
 - biurokratyzacja stosunków władzy;
 - alienacja władzy państwowej;
 - korupcja;
 - nepotyzm;
 - klientelizm;
 - oligarchizacja partii politycznych;
 - mowa nienawiści.
- Przykłady patologii w życiu publicznym Polski.
- Negatywny wpływ patologii władzy na życie publiczne i poziom partycypacji politycznej.
- Mechanizm korupcji i jej przykłady w polskim życiu publicznym.

Pojęcia: *populizm, demagogia, patologia władzy, korupcja, nepotyzm, oligarchizacja partii, partycypacja polityczna, alienacja, mowa nienawiści.*

8. Partie polityczne i wybory

Temat: **Partie polityczne na polskiej scenie politycznej /ZP/**

- Konstytucyjna wolność tworzenia i działania partii politycznych w Rzeczypospolitej Polskiej. +
- Cechy konstytutywne partii politycznych w państwie demokratycznym;
 - dobrowolność przynależności,
 - program działania,
 - dążenie do zdobycia i sprawowania władzy państwowej.
- Partie polityczne – koalicji rządowej i opozycji parlamentarnej, w Sejmie RP.
- Podstawowe założenia programowe partii politycznych mających swoich przedstawicieli w Sejmie Rzeczypospolitej Polskiej – analiza porównawcza.

Pojęcia: *partia polityczna, pluralizm polityczny, koalicja rządowa, opozycja parlamentarna.*

Temat: **Partie polityczne /ZR/**

- Etapy rozwoju partii politycznych: koterie arystokratyczne; kluby polityczne; partie masowe; partie wyborcze.
- Rodziny programowe współczesnych partii politycznych:
 - partie konserwatywne;
 - partie chrześcijańsko-demokratyczne;
 - partie liberalne;
 - partie socjalistyczne i socjaldemokratyczne;
 - partie komunistyczne;
 - partie chłopskie;
 - partie etniczne i regionalne;
 - partie nacjonalistyczne;
 - partie ekologiczne.
- Funkcje partii politycznych:
 - funkcja integracyjna;
 - funkcja wyborcza;
 - funkcja partycypacyjna;
 - funkcja społeczna;
 - funkcja państwowo-publiczna;
 - funkcja organizacyjna;
 - funkcja kształtowania opinii i postaw;
 - funkcja rządzenia;
 - funkcja artykulacji i agregacji interesów;
 - funkcja mobilizacji i socjalizacji obywateli;
 - funkcja rekrutacji elit politycznych;
 - funkcja uczestniczenia w rozstrzyganiu o kierunkach polityki państwa;
 - funkcja utrzymywania własnej zdolności organizacyjnej.

Temat: **Partie polityczne a społeczeństwo** /ZR/

- Formy pośredniczenia partii politycznych między społeczeństwem a państwem.
- Przykłady eklektyzmu ideologicznego współczesnych partii politycznych.
- Przejawy kryzysu współczesnych partii politycznych.

Pojęcie: *eklektyzm ideologiczny*.

Temat: **Systemy partyjne** /ZR/

- Funkcje systemu partyjnego: +
 - stanowi mechanizm wyłaniania i zmiany ekip rządzących oraz potwierdzania legitymizacji władzy państwowej;
 - jest płaszczyzną wzajemnej konfrontacji programów partii politycznych, ścierania się poglądów i rozwijania mechanizmów konkurencji międzypartyjnej;
 - jest mechanizmem integrującym i aktywizującym politycznie społeczeństwo – stanowi forum kształtowania opinii publicznej i kultury politycznej.
- Systemy partyjne w państwach niedemokratycznych:
 - monopartyjny (jednopartyjny);
 - partii hegemonicznej.
- Systemy partyjne w państwach demokratycznych:
 - dwupartyjny;
 - dwublokowy;
 - partii dominującej;
 - dwóch partii dominujących;
 - rozbitcia wielopartyjnego;
 - kooperacji partii.
- Analiza systemów partyjnych w wybranych państwach demokratycznych (np. w Republice Francuskiej, Republice Federalnej Niemiec, Stanach Zjednoczonych Ameryki, Konfederacji Szwajcarskiej, Zjednoczonym Królestwie Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej oraz Republice Włoskiej);

Pojęcia: *pluralizm polityczny, system partyjny, partia hegemoniczna*.

Temat: **System partyjny w Polsce** /ZR/

- Etapy rozwoju systemu partyjnego w Rzeczypospolitej Polskiej.
- Status prawny partii politycznych w Polsce – Ustawa o partiach politycznych z 1997 roku. +
- Pluralizm ideologiczny na polskiej scenie politycznej.
- Charakterystyka najważniejszych polskich partii politycznych w aspekcie ideologicznym.

Temat: Funkcje wyborów /ZR/

- Uwarunkowania wolnych wyborów. +
- Funkcje wyborów w państwach demokratycznych:
 - funkcja kreacyjna;
 - funkcja polityczno-programowa;
 - funkcja legitymująca.
- Funkcje wyborów w państwach niedemokratycznych:
 - funkcja maskowania dyktatorskiego charakteru władzy;
 - funkcja legitymizująca władzę;
 - funkcja „powszechnego” udziału obywateli;
 - funkcja rytuału interakcji pomiędzy państwem a społeczeństwem;
 - funkcja substytutu procedur demokratycznych;
 - funkcja administracyjna – uaktualnianie dokumentów czy meldunku;
 - funkcja okresowego przeglądu kadr.
- Formy i przykłady naruszania procedur wyborczych.

Temat: Wybory parlamentarne w Rzeczypospolitej Polskiej /ZP/

- Zasady przeprowadzania wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej.
- Analiza porównawcza ordynacji proporcjonalnej i większościowej w wyborach do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej.
- Analiza zalet i wad systemu wyborów proporcjonalnych i systemu wyborów większościowych w wyborach parlamentarnych.
- Funkcje wyborów parlamentarnych; +
 - funkcja programowa;
 - funkcja wyrażenia woli wyborców;
 - funkcja kreacyjna;
 - funkcja kształtowania elit;
 - funkcja legitymująca;
 - funkcja kontrolna.

Pojęcia: *wybory, elektorat, ordynacja wyborcza, kampania wyborcza, cisza wyborcza, czynne prawo wyborcze, bierne prawo wyborcze, zasada powszechności praw wyborczych, zasada równości praw wyborczych, zasada bezpośredniości wyborów, zasada tajności głosowania, system wyborów proporcjonalnych, system wyborów większościowych, klauzula zaporowa.*

Temat: Systemy wyborcze /ZR/

- Analiza systemów wyborczych – cechy, przykłady stosowania, zalety, wady;
 - system wyborów większościowych;
 - system wyborów proporcjonalnych;
 - system wyborów mieszanych.
- Regulacje w Kodeksie wyborczym na rzecz stabilności rządów w Polsce.
- Analiza porównawcza systemów wyborczych obowiązujące w wyborach w Rzeczypospolitej Polskiej – do Sejmu RP, do Senatu RP, Prezydenta RP, do Parlamentu Europejskiego, do rad gminy/miasta/powiatu, do sejmików województw, wójta, burmistrza prezydenta miasta.
- Wpływ typów systemów wyborczych na kształtowanie się systemu partyjnego.

Temat: Problem absencji wyborczej /ZR/

- Skala problemu absencji wyborczej w Polsce.
- Przyczyny niskiej frekwencji wyborczej w polskich wyborach.
- Kampanie profrekwencyjne.
- Uwarunkowania zmian preferencji wyborczych elektoratu.

Pojęcia: *elektorat, marketing polityczny, kampania negatywna.*

Temat: Marketing polityczny /ZR/

- Prawne uwarunkowania prowadzenia kampanii wyborczych w Polsce – Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. Kodeks wyborczy. +
- Cele marketingu politycznego.
- Formy marketingu politycznego.

Pojęcie: *marketing polityczny.*

Temat: Kampanie wyborcze /ZP/

Treści nauczania

- Formy komunikacji z wyborcami (bezpośrednie i pośrednie).
- Formy konkurowania partii politycznych. +
- Analiza materiałów z kampanii wyborczych.

Pojęcia: *kampania wyborcza, program wyborczy, public relations (PR).*

Temat: Program wyborczy /ZR/

- Blaski i cienie kampanii wyborczej – analiza programu wyborczego, hasła wyborczego, form promocji programu i wizerunku kandydatów.

9. Ustrój Rzeczypospolitej Polskiej – centralne organy władzy

Temat: **Konstytucyjne zasady ustroju Rzeczypospolitej Polskiej /ZP/**

- Funkcje konstytucji; +
 - funkcja prawna (normatywna);
 - funkcja programowa;
 - funkcja stabilizująca;
 - funkcja organizatorska;
 - funkcja integracyjna;
 - funkcja wychowawcza.
- Charakterystyka konstytucyjnych zasad ustroju Rzeczypospolitej Polskiej;
 - zasada demokratycznego państwa prawnego;
 - zasada unitarnej formy państwa;
 - zasada suwerenności (zwierzchnictwa) narodu;
 - zasada gwarancji praw i wolności jednostki;
 - zasada konstytucjonalizmu;
 - zasada podziału i równowagi władz;
 - zasada republikańskiej formy rządu;
 - zasada pluralizmu;
 - zasada decentralizacji władzy publicznej i samorządu;
 - zasada społecznej gospodarki rynkowej.
- Przesłanie preambuły Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

Pojęcia: *konstytucja, preambuła, suwerenność narodu, republika, państwo prawa, praworządność, sprawiedliwość społeczna, państwo unitarne, decentralizacja władzy, społeczna gospodarka rynkowa, pomocniczość (subsydiarność).*

- wyjaśnia funkcje konstytucji;
- charakteryzuje formy urzeczywistniania konstytucyjnych zasad ustroju Rzeczypospolitej Polskiej;
- analizuje treść i interpretuje przesłanie preambuły Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

Temat: **Formy demokracji bezpośredniej w Rzeczypospolitej Polskiej /ZP/**

- Konstytucyjne prawo obywatela Rzeczypospolitej Polskiej do udziału w wyborach i referendach. +
- Formy i przykłady demokracji bezpośredniej i demokracji pośredniej w Rzeczypospolitej Polskiej.
- Rodzaje referendów w Rzeczypospolitej Polskiej.
- Zasady przeprowadzania i uwarunkowania ważności rozstrzygnięć referendów ogólnokrajowych i lokalnych w Rzeczypospolitej Polskiej.
- Uwarunkowania wniesienia pod obrady Sejmu obywatelskiej inicjatywy ustawodawczej.

- Przykłady wpływu konsultacji publicznych na kształtowanie prawa w Rzeczypospolitej Polskiej (np. podstawy programowej kształcenia ogólnego w szkołach).

Pojęcia: *demokracja bezpośrednia, demokracja pośrednia, referendum, obywatelska inicjatywa ustawodawcza, konsultacje społeczne, konsultacje publiczne.*

Temat: **Władza ustawodawcza w Rzeczypospolitej Polskiej /ZP/**

- Kadencja Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej.
- Warunki skrócenia kadencji Sejmu i Senatu.
- Organizacja pracy – struktura polityczna i merytoryczna obu izb parlamentu.
- Rodzaje większości – techniki decyzyjne. +
- Status posła i senatora.
- Funkcje i kompetencje Sejmu i Senatu;
 - funkcja ustrojodawcza;
 - funkcja ustawodawcza;
 - funkcja kreacyjna;
 - funkcja kontrolna.
- Kompetencje Zgromadzenia Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej.

Pojęcia: *kadencja, marszałek, prezydium, konwent seniorów, klub, koło, zespół, komisja stała, komisja nadzwyczajna, komisja śledcza, zasada permanencji obrad, zasada jawności działania, posiedzenie, prawo inicjatywy ustawodawczej, kworum, głosowanie, aklamacja, zwykła większość głosów, bezwzględna większość głosów, kwalifikowana większość głosów, ustawa, uchwała, interpelacja, zapytanie, obstrukcja parlamentarna, mandat wolny, immunitet formalny, immunitet materialny.*

Temat: **Funkcje legislatywy /ZR/**

- Funkcje władzy prawodawczej:
 - funkcja ustrojodawcza;
 - funkcja ustawodawcza;
 - funkcja kreacyjna;
 - funkcja kontrolna.
- Kompetencje Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej.
- Przykłady państw z parlamentem jednoizbowym i dwuizbowym.

Temat: **Obrady Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej /ZR/**

- Przedmiot obrad posiedzeń Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej. +
- Sprawozdanie – notatka prasowa z obrad Sejmu RP.
- Wystąpienie „poselskie”.

Temat: **Władza wykonawcza – Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej /ZP/**

- Pozycja ustrojowa i legitymizacja Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej.
- Zasady wyboru Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej.
- Kadencja Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej.
- Zasady odpowiedzialności konstytucyjnej Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej. +
- Kompetencje Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej;
 - ceremonialno-reprezentacyjne – jako głowy państwa;
 - w stosunku do parlamentu;
 - w stosunku do rządu;
 - w stosunku do władzy sądowniczej;
 - w zakresie polityki zagranicznej;
 - w zakresie obronności i bezpieczeństwa państwa.

Pojęcia: *prerogatywa, kontrasygnata, desygnacja, listy uwierzytelniające, akredytacja, prawo łaski, ratyfikacja, weto ustawodawcze, orędzie, odpowiedzialność konstytucyjna.*

Temat: **Władza wykonawcza – Rada Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej /ZP/**

- Tryb powoływania Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej (rządu).
- Kompetencje Rady Ministrów.
- Kompetencje Prezesa Rady Ministrów.
- Działy administracji rządowej.
- Odpowiedzialność polityczna i konstytucyjna członków Rady Ministrów.
- Procedury odwoływania rządu.
- Procedury dokonywania zmian w składzie Rady Ministrów.
- Zadania wojewody.

Pojęcia: *exposé, rząd większościowy, rząd mniejszościowy, właściwość domniemania kompetencji, rozporządzenie, odpowiedzialność polityczna, wotum zaufania, konstruktywne wotum nieufności, wotum nieufności, absolutorium, dymisja, wojewoda.*

Temat: **Państwo prawne /ZR/**

- Zasada praworządności.
- Geneza państwa prawa.
- Gwarancje rządów prawa: ustrojowe; legislacyjne; proceduralne.
- Konstytucyjne zasady organizacji i działania sądów w Rzeczypospolitej Polskiej;
 - zasada niezależności sądów i niezawisłości sędziów;
 - zasada instancyjności;
 - zasada kolegialności;
 - zasada udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości;
 - zasada prawa do sprawiedliwego sądu;
 - zasada jawności postępowania;
 - zasada prawa do obrony;

- zasada domniemania niewinności;
- zasada „nie ma przestępstwa bez ustawy”.

Pojęcia: *praworządność, legalizm*.

Temat: **Wymiar sprawiedliwości w Rzeczypospolitej Polskiej /ZP/**

- Konstytucyjne prawo do sądu w Rzeczypospolitej Polskiej. +
- Struktura sądownictwa powszechnego w Rzeczypospolitej Polskiej;
 - sądy rejonowe;
 - sądy okręgowe;
 - sądy apelacyjne.
- Struktura sądownictwa administracyjnego w Rzeczypospolitej Polskiej;
 - wojewódzkie sądy administracyjne;
 - Naczelny Sąd Administracyjny.
- Zadania Sądu Najwyższego.
- Konstytucyjne zasady organizacji i działania sądów; +
 - zasada niezawisłości;
 - zasada instancyjności;
 - zasada kolegialności;
 - zasada udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości;
 - zasada jednolitości sądów;
 - zasada prawa do sprawiedliwego sądu;
 - zasada jawności postępowania;
 - zasada prawa do obrony;
 - zasada domniemania niewinności;
 - zasada „nie ma przestępstwa bez ustawy”.
- Status prawny sędziego.

Pojęcia: *sąd, sędzia, ławnik, niezawisłość sędziowska, immunitet sędziowski, kasacja, skarga kasacyjna*.

Temat: **Krajowa Rada Sądownictwa i Sąd Najwyższy w Rzeczypospolitej Polskiej /ZR/**

- Konstytucyjna rola Krajowej Rady Sądownictwa w Rzeczypospolitej Polskiej.
- Kompetencje Krajowej Rady Sądownictwa.
- Konstytucyjna rola Sądu Najwyższego w Rzeczypospolitej Polskiej.
- Struktura wewnętrzna Sądu Najwyższego w Rzeczypospolitej Polskiej;
 - Izba Cywilna;
 - Izba Karna;
 - Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych;
 - Izba Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych;
 - Izba Dyscyplinarna.

Temat: **Struktura sądów powszechnych w Rzeczypospolitej Polskiej /ZR/**

- Sąd rejonowy – wydziały:
 - wydział cywilny;
 - wydział karny;
 - wydział rodzinny i nieletnich;
 - wydział pracy i ubezpieczeń społecznych;
 - wydział gospodarczy;
 - wydział ksiąg wieczystych.
- Sąd okręgowy – wydziały:
 - wydział cywilny;
 - wydział karny;
 - wydział pracy i ubezpieczeń społecznych;
 - wydział gospodarczy;
 - wydział kontroli danych telekomunikacyjnych, pocztowych i internetowych.
- Sąd apelacyjny – wydziały:
 - wydział cywilny;
 - wydział karny;
 - wydział pracy i ubezpieczeń społecznych.
- Sprawowanie wymiaru sprawiedliwości przez sądy wojskowe w Rzeczypospolitej Polskiej.
- Struktura sądownictwa wojskowego;
 - wojskowe sądy okręgowe;
 - wojskowe sądy garnizonowe.
- Organy sądów wojskowych.

Temat: **Organy kontroli i ochrony prawa w Rzeczypospolitej Polskiej /ZP/**

- Kompetencje Najwyższej Izby Kontroli.
- Kompetencje Trybunału Konstytucyjnego.
- Kompetencje Trybunału Stanu.
- Kompetencje prokuratury.
- Znaczenie funkcjonowania organów władzy sądowniczej oraz kontroli i ochrony prawa – w urzeczywistnianiu konstytucyjnej zasady demokratycznego państwa prawnego, w Rzeczypospolitej Polskiej.

Pojęcia: *kontrola państwowa, legalność, gospodarność, celowość, rzetelność, spór kompetencyjny.*

Temat: **Trybunał Konstytucyjny w Rzeczypospolitej Polskiej /ZR/**

- Znaczenie sądownictwa konstytucyjnego dla państwa prawa.
- Przykłady orzeczeń (wyroków i postanowień) Trybunału Konstytucyjnego.
- Moc wiążąca orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego. +

Temat: Najwyższa Izba Kontroli w Rzeczypospolitej Polskiej /ZR/

- Zasady funkcjonowania Najwyższej Izby Kontroli w Rzeczypospolitej Polskiej:
 - zasada kolegialności;
 - zasada podległości Sejmowi;
 - zasada legalności;
 - zasada obiektywizmu.
- Kryteria kontroli: legalność, rzetelność, gospodarność, celowość.
- Analiza wyników wybranej kontroli przeprowadzonej przez NIK.

Temat: Odpowiedzialność konstytucyjna /ZR/

- Podmioty ponoszące odpowiedzialność konstytucyjną przez Trybunałem Stanu – za naruszenie Konstytucji RP lub ustawy; w związku z zajmowanym stanowiskiem lub w zakresie swojego urzędowania: Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, Prezes Rady Ministrów, członkowie Rady Ministrów, Prezes NBP, Prezes NIK, członkowie Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji, Naczelnny Dowódca Sił Zbrojnych, posłowie i senatorowie.
- Procedury egzekwowania odpowiedzialności konstytucyjnej w Rzeczypospolitej Polskiej;
 - postawienie w stan oskarżenia;
 - postępowanie;
 - orzeczenia.
- procedury egzekwowania odpowiedzialności konstytucyjnej w Stanach Zjednoczonych Ameryki.

Temat: Służba cywilna w Rzeczypospolitej Polskiej /ZR/

- Korpus służby cywilnej Rzeczypospolitej Polskiej.
- Cele i zadania służby cywilnej.
- Zasady służby cywilnej. +
- Zasad etyki korpusu służby cywilnej.

Pojęcia: *służba cywilna; korpus służby cywilnej.*

Temat: Stany nadzwyczajne w Rzeczypospolitej Polskiej /ZR/

- Rodzaje stanów nadzwyczajnych w Rzeczypospolitej Polskiej:
 - stan wojenny;
 - stan wyjątkowy;
 - stan klęski żywiołowej.
- Warunki wprowadzenia stanu nadzwyczajnego.
- Ograniczenia w trakcie stanu nadzwyczajnego. +

Pojęcia: *stan nadzwyczajny; stan wojenny, stan wyjątkowy, stan klęski żywiołowej.*

10. Formy ustrojowe państw

Temat: **Głowa państwa we współczesnych republikach /ZR/**

- Formy głowy państwa (naczelnego organu państwa) we współczesnych republikach – sposób wyboru i tradycyjne uprawnienia:
 - jednoosobowa;
 - kolegialna.
- Kompetencje Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej wymagające kontrasygnaty Prezesa Rady Ministrów.

Pojęcia: *prerogatywa, kontrasygnata*.

Temat: **Współczesne monarchie /ZR/**

- Przykłady współczesnych monarchii:
 - monarchia absolutna;
 - monarchia konstytucyjna;
 - monarchia parlamentarna.
- Zasady sukcesji władzy:
 - monarchia dziedziczna;
 - monarchia elekcyjna.

Pojęcia: *monarchia, sukcesja*.

Temat: **Powoływanie rządu /ZR/**

- Mechanizmy wyłaniania rządu i jego odpowiedzialności politycznej w Republice Federalnej Niemiec.
- Mechanizmy wyłaniania rządu i jego odpowiedzialności politycznej w Federacji Rosyjskiej.
- Analiza porównawcza zasad powoływania rządu w Rzeczypospolitej Polskiej, z wyłanianiem rządów w Federacji Rosyjskiej i Republice Federalnej Niemiec.

Temat: **Rząd a głowa państwa /ZR/**

- Relacje między rządem a głową państwa w Republice Francuskiej.
- Relacje między rządem a głową państwa w Zjednoczonym Królestwie Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej.

Pojęcie: *koabitacja*.

Temat: **Koalicje gabinetowe /ZR/**

- Mechanizmy tworzenia koalicji gabinetowych w Republice Francuskiej.
- Mechanizmy tworzenia koalicji gabinetowych w Republice Federalnej Niemiec.
- Analiza porównawcza sytuacji rządów mniejszościowych i większościowych ze względu na ich stabilność i możliwości działania.

Temat: Immunitet poselski i senatorski /ZR/

- Rodzaje immunitetu poselskiego i senatorskiego w Rzeczypospolitej Polskiej:
 - immunitet materialny (nieodpowiedzialności);
 - immunitet formalny (nietykalności).
- Analiza zalet i wad immunitetu.

Temat: Opozycja polityczna /ZR/

- Funkcje opozycji politycznej w systemie politycznym;
 - proponowanie alternatyw politycznych;
 - artykułowanie i promowanie interesów i poglądów wyborców;
 - proponowanie decyzji alternatywnych wobec podejmowanych przez rząd;
 - poprawa parlamentarnych procedur decyzyjnych poprzez debatę, namysł i sprzeciw;
 - prześwietlanie projektów ustaw i budżetu, proponowanych przez rząd;
 - nadzorowanie rządu i administracji;
 - poprawianie stabilizacji, legitymizacji, rozliczalności i przejrzystości procesu politycznego.
- Uprawnienia opozycji parlamentarnej w Rzeczypospolitej Polskiej.
- Rodzaje opozycji politycznej:
 - opozycja parlamentarna; opozycja prosystemowa, opozycja radykalna, opozycja antysystemowa;
 - opozycja pozaparlamentarna.
- Analiza problemu ograniczania praw opozycji.

Pojęcia: *opozycja polityczna*, „*gabinet cieni*”, *kohabitacja*.

Temat: System parlamentarno-gabinetowy i system kanclerski /ZR/

- Charakterystyka systemu parlamentarno-gabinetowego Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej – system organów państwowych; monarcha, parlament: Izba Lordów i Izba Gmin, rząd i gabinet.
- Charakterystyka systemu kanclerskiego Republiki Federalnej Niemiec – system organów państwowych: parlament: Bundestag i Bundesrat, prezydent, kanclerz i rząd federalny.
- Analiza porównawcza systemu politycznego Rzeczypospolitej Polskiej.

Pojęcia: *legislatywa*, *egzekutywa*.

Temat: **System prezydencki i semiprezydencki /ZR/**

- Charakterystyka klasycznego systemu prezydenckiego Stanów Zjednoczonych Ameryki – system organów państwowych; prezydent i administracja federalna, kongres: Izba Reprezentantów i Senat.
- Charakterystyka systemu półprezydenckiego (semiprezydenckiego) Republiki Francuskiej – system organów państwowych: prezydent, rząd, parlament: Zgromadzenie Narodowe i Senat.
- Analiza porównawcza systemu politycznego Rzeczypospolitej Polskiej.

Temat: **System parlamentarno-komitetowy i superprezydencki /ZR/**

- Charakterystyka systemu parlamentarno-komitetowego (rządów konwentu) Konfederacji Szwajcarii – system organów państwowych; parlament (Zgromadzenie Związkowe): Rada Narodowa i Rada Kantonów, Rada Związkowa (rząd), prezydent.
- Charakterystyka systemu superprezydenckiego Federacji Rosyjskiej – system organów państwowych; prezydent, parlament: Rada Federacji, Duma, rząd.
- Analiza porównawcza instytucjonalnych warunków funkcjonowania demokracji w Szwajcarii i Rosji.

11. Ustrój terytorialny państwa i samorząd terytorialny

Temat: **Ustroje terytorialno-prawne we współczesnych państwach demokratycznych /ZR/**

- Ustroje terytorialno-prawne we współczesnych państwach demokratycznych:
 - państwa unitarne; państwa zdecentralizowane i państwa scentralizowane;
 - państwa złożone: konfederacja, federacja.
- Funkcjonowanie terytoriów autonomicznych.

Pojęcia: *państwo unitarne, państwo złożone, konfederacja, federacja, autonomia.*

Temat: **Dezintegracja państw złożonych w Europie /ZR/**

- Procesy dezintegracji państw złożonych w Europie.

Temat: **Władza regionalna w państwach federalnych i unitarnych /ZR/**

- Kompetencje i znaczenie organów władzy regionalnej w Republice Francuskiej.
- Kompetencje i znaczenie organów władzy regionalnej w Królestwie Hiszpanii.
- Kompetencje i znaczenie organów władzy regionalnej w Republice Federalnej Niemiec.
- Kompetencje i znaczenie organów władzy regionalnej w Konfederacji Szwajcarskiej.

Temat: **Samorząd terytorialny w Rzeczypospolitej Polskiej /ZP/**

- Zadania samorządu gminnego.
- Zadania samorządu powiatowego.
- Zadania samorządu województwa.
- Źródła finansowania samorządów.
- Struktura wydatków w budżetach samorządów.

Pojęcia: *samorząd terytorialny, zadanie własne, zadanie zlecone, mienie komunalne, dotacje, subwencje.*

Temat: **Dochody jednostek samorządu terytorialnego w Rzeczypospolitej Polskiej /ZR/**

- Źródła dochodów jednostek samorządu terytorialnego w Rzeczypospolitej Polskiej:
 - dochody własne;
 - subwencje ogólne;
 - dotacje celowe z budżetu państwa.
- Główne kierunki wydatków w gminie: oświata, pomoc społeczna, administracja publiczna, gospodarka komunalna i ochrona środowiska, transport i łączność, kultura i ochrona dziedzictwa narodowego, rolnictwo i łowiectwo, gospodarka mieszkaniowa, kultura fizyczna, bezpieczeństwo publiczne, obsługa długu publicznego i inne.
- Budżet naszej gminy/powiatu.

Temat: **Organy stanowiące i wykonawcze samorządu terytorialnego w Rzeczypospolitej Polskiej /ZP/**

- Kompetencje organów stanowiących i kontrolnych samorządu terytorialnego w Rzeczypospolitej Polskiej;
 - rada gminy/miasta na prawach powiatu;
 - rada powiatu;
 - sejmik województwa.
- Kompetencje organów wykonawczych samorządu terytorialnego w Rzeczypospolitej Polskiej;
 - wójt/burmistrz/prezydent miasta;
 - zarząd powiatu;
 - zarząd województwa.
- Relacje i zależności pomiędzy organami stanowiąco-kontrolnymi a wykonawczymi samorządu terytorialnego.

Temat: **Promocja naszego regionu /ZP/**

- Przykłady dobrej praktyki w zakresie realizacji wybranych, ustawowych zadań publicznych przez organy powiatu/województwa.

Temat: **System władzy lokalnej i regionalnej w Rzeczypospolitej Polskiej /ZR/**

- Konstytucyjna zasada decentralizacji władzy publicznej i samorządu terytorialnego w Rzeczypospolitej Polskiej.
- Organy stanowiące i wykonawcze na poszczególnych szczeblach samorządu terytorialnego – gminnym, powiatowym i wojewódzkim.
- Uprawnienia nadzorcze Prezesa Rady Ministrów, wojewody i regionalnych izb obrachunkowych wobec organów samorządu terytorialnego.

Temat: **Polityka rozwoju regionalnego w Rzeczypospolitej Polskiej /ZR/**

- Modele polityki rozwoju regionalnego;
 - wsparcia ośrodków wzrostu;
 - wyrównywania różnic międzyregionalnych.
- Założenia realizacji polityki rozwoju regionalnego w Rzeczypospolitej Polskiej – w Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030.

12. Polityki publiczne w Rzeczypospolitej Polskiej

Temat: **Modele polityki gospodarczej państwa /ZR/**

- Finanse publiczne w Rzeczypospolitej Polskiej; +
 - środki publiczne;
 - dochody publiczne;
 - środki pochodzące z budżetu Unii Europejskiej;
 - przeznaczenie środków publicznych: wydatki publiczne i rozchody publiczne;
 - podmioty sektora finansów publicznych.
- Główne cele polityki gospodarczej. +
- Modele polityki gospodarczej państwa w zależności od zakresu interwencji państwa:
 - neoliberalna gospodarka rynkowa;
 - społeczna gospodarka rynkowa;
 - socjaldemokratycznie korygowana gospodarka rynkowa (model skandynawski) – państwo opiekuńcze.
- Rodzaje polityk publicznych: rozwoju, gospodarcza, rynku pracy, innowacyjna, edukacyjna, ochrony zdrowia, rodzinna, regionalna i inne.

Pojęcia: *finanse publiczne, polityka publiczna.*

Temat: **Budżet państwa polskiego /ZR/**

- Dochody podatkowe i niepodatkowe budżetu państwa.
- Przeznaczenia wydatków budżetu państwa.

Temat: **Strategia rozwoju gospodarczego Polski /ZR/**

- Założenia Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) – uchwała Rady Ministrów z 2017 roku.

Temat: **Polityka przemysłowa i gospodarki żywnościowej w Rzeczypospolitej Polskiej /ZR/**

- Założenia i wybrane rozwiązania polityki przemysłowej w Rzeczypospolitej Polskiej.
- Założenia i wybrane rozwiązania polityki w zakresie gospodarki żywnościowej w Rzeczypospolitej Polskiej.

Temat: **Polityka ochrony środowiska i bezpieczeństwa ekologicznego w Rzeczypospolitej Polskiej /ZR/**

- Działania państwa na rzecz ochrony środowiska i bezpieczeństwa ekologicznego w Rzeczypospolitej Polskiej.

Temat: Aktywizacja lokalnego rynku pracy /ZP/

- Konstytucyjna wolność wyboru i wykonywania zawodu oraz wyboru miejsca pracy. +
- Konstytucyjna odpowiedzialność państwa za zwalczanie bezrobocia. +
- Przyczyny wykluczenia społecznego.
- Grupy najbardziej narażone na wykluczenie społeczne.
- Formy i wymiary wykluczenia społecznego. +
- Zadania powiatowego urzędu pracy z zakresów;
 - polityki rynku pracy;
 - realizacji programu promocji zatrudnienia oraz aktywizacji lokalnego rynku pracy;
 - realizacji usług rynku pracy;
 - realizacji instrumentów rynku pracy;
 - rejestrowania bezrobotnych i poszukujących pracy;
 - przyznawania i wypłacania zasiłków oraz innych świadczeń z tytułu bezrobocia;
 - realizacji zadań z zakresu rehabilitacji zawodowej.

Pojęcia: *wykluczenie społeczne, marginalizacja, roboty publiczne, prace interwencyjne.*

Temat: Polityka państwa na rynku pracy w Rzeczypospolitej Polskiej /ZR/

- Polityka państwa na rynku pracy w Rzeczypospolitej Polskiej.
- Środki aktywne wykorzystywane przez politykę państwa na rynku pracy:
 - usługi publicznych służb zatrudnieniowych;
 - szkolenie zawodowe;
 - programy dla młodzieży kończącej edukację, która pragnie podjąć pracę;
 - subwencjonowanie zatrudnienia;
 - środki dla aktywizacji zawodowej inwalidów.
- Środki pasywne:
 - zasiłki dla bezrobotnych.
 - wcześniejsze emerytury spowodowane sytuacją na rynku pracy.

Temat: Polityka prorodzinna w Rzeczypospolitej Polskiej /ZR/

- Analiza działań państwa w sferze polityki prorodzinnej w Rzeczypospolitej Polskiej;
 - Program „Rodzina 500+”.
 - Program „Dobry Start”.
 - Program „Maluch+”.
 - Karta Dużej Rodziny.
 - Świadczenia rodzinne.
 - Fundusz alimentacyjny.
 - Opieka zastępcza nad dzieckiem.
 - Adopcja.
 - Program „Za życiem”.

Temat: Ubezpieczenia społeczne w Rzeczypospolitej Polskiej /ZP/

- Konstytucyjne prawo obywatela Rzeczypospolitej Polskiej do zabezpieczenia społecznego. +
- Fundusz Ubezpieczeń Społecznych. +
- System obowiązkowych ubezpieczeń społecznych w Rzeczypospolitej Polskiej.
- Ubezpieczenie chorobowe;
 - zasiłek chorobowy;
 - świadczenie rehabilitacyjne;
 - zasiłek wyrównawczy;
 - zasiłek macierzyński;
 - zasiłek opiekuńczy.
- Ubezpieczenia rentowe;
 - renta z tytułu niezdolności do pracy;
 - renta szkoleniowa;
 - renta rodzinna;
 - zasiłek pogrzebowy.
- Ubezpieczenie wypadkowe;
 - zasiłek chorobowy;
 - świadczenie rehabilitacyjne;
 - renta wypadkowa;
 - jednorazowe odszkodowanie.
- Ubezpieczenia emerytalne;
 - rodzaje składek na ubezpieczenie emerytalne;
 - wiek emerytalny;
 - uwarunkowania wysokości emerytury.
- Zadania Zakładu Ubezpieczeń Społecznych.
- Uczestnicy powszechnego systemu ubezpieczeń społecznych.

Pojęcia: *ubezpieczenie społeczne, ubezpieczony, świadczeniobiorca, płatnik, ubezpieczenie emerytalne, ubezpieczenie rentowe, ubezpieczenie chorobowe, ubezpieczenie wypadkowe, emerytura, renta, renta rodzinna, renta wypadkowa, renta szkoleniowa, zasiłek chorobowy, zasiłek wyrównawczy, zasiłek macierzyński, zasiłek opiekuńczy, zasiłek pogrzebowy, świadczenie rehabilitacyjne, wypadek przy pracy, stały uszczerbek, niepełnosprawność, niezdolność do pracy, choroba zawodowa, kapitał początkowy, waloryzacja składek.*

Temat: Polityka państwa wobec osób starszych w Rzeczypospolitej Polskiej /ZR/

- Analiza procesu „starzenia się społeczeństwa”.
- Główne założenia polityki państwa wobec osób starszych w Rzeczypospolitej Polskiej; Polityka społeczna wobec osób starszych 2030. Bezpieczeństwo – Uczestnictwo – Solidarność.
- Zasada solidaryzmu społecznego w ubezpieczeniach społecznych.

Temat: **Opieka zdrowotna w Rzeczypospolitej Polskiej /ZP/**

- Konstytucyjne prawo do ochrony zdrowia w Rzeczypospolitej Polskiej. +
- Powszechne ubezpieczenie zdrowotne w Rzeczypospolitej Polskiej;
 - kategorie osób podlegających obowiązkowym ubezpieczeniom zdrowotnym;
 - płatnicy składek na ubezpieczenie zdrowotne.
- Prywatne ubezpieczenia medyczne.
- Cele i zadania Ministerstwa Zdrowia.
- Świadczenia opieki zdrowotnej;
 - świadczenia zdrowotne,
 - świadczenia zdrowotne rzeczowe,
 - świadczenia towarzyszące.
- Europejska Karta Ubezpieczenia Zdrowotnego. +
- Prawa pacjenta. +

Temat: **Polityka kulturalna w Rzeczypospolitej Polskiej /ZR/**

- Zadania Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. +
- Znaczenie narodowych instytucji kultury w Rzeczypospolitej Polskiej (muzea, teatry, filharmonie, orkiestry, centra – kultury, sztuki, techniki, muzyki, instytuty, ośrodki badań, zamki i inne).

Temat: **Rozwój społeczeństwa informacyjnego w Polsce /ZR/**

- Charakterystyka społeczeństwa informacyjnego.
- Blaski i cienie społeczeństwa informacyjnego.
- Uwarunkowania rozwoju społeczeństwa informacyjnego.
- Strategia rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Rzeczypospolitej Polskiej – cele i kierunki działań.

Pojęcie: *społeczeństwo informacyjne*.

Temat: **Polityka państwa w dziedzinie nauki i innowacji /ZR/**

- Założenia polityki państwa w dziedzinie nauki i innowacji w Rzeczypospolitej Polskiej – filary strategii:
 - zmiany systemowe w nauce i szkolnictwie wyższym;
 - partnerstwo nauki z biznesem;
 - społeczna odpowiedzialność nauki.
- Cele polityki innowacyjnej. +

Temat: Instytucje bezpieczeństwa wewnętrznego w Rzeczypospolitej Polskiej /ZR/

- Zadania instytucji bezpieczeństwa wewnętrznego Rzeczypospolitej Polskiej;
 - Policja;
 - służby specjalne (Agencja Wywiadu, Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Centralne Biuro Antykorupcyjne, Służba Wywiadu Wojskowego, Służba Kontrwywiadu Wojskowego);
 - Straż Graniczna;
 - Służba Celna;
 - Służba Ochrony Państwa;
 - Państwowa i Ochotnicza Straż Pożarna;
 - struktury Obrony Cywilnej;
 - służby ratownicze.

13. Społeczeństwo – media – polityka

Temat: **Kultura polityczna** /ZR/

- Komponenty kultury politycznej:
 - komponent poznawczy;
 - komponent aksjologiczny;
 - komponent ocenny;
 - komponent behawioralny.
- Typy kultury politycznej:
 - zaściankowa;
 - poddańcza;
 - uczestnicząca.
- Funkcje kultury politycznej: +
 - funkcja regulacyjna;
 - funkcja socjalizacji politycznej;
 - funkcja integracyjna.

Pojęcia: *kultura polityczna, socjalizacja polityczna.*

Temat: **Opinia publiczna** /ZP/

Treści nauczania

- Czynniki kształtujące opinię publiczną. +
- Funkcje opinii publicznej;
 - funkcja integracyjna;
 - funkcja opiniotwórcza;
 - funkcja konsultacyjna;
 - funkcja kontrolna;
 - funkcja kreacyjna.
- Formy badania opinii publicznej. +
- Interpretacja wybranych wyników badań opinii publicznej – wnioski z sondaży.
- Analiza porównawcza sondażowych prognoz z wynikami wyborów i referendów.
- Formułowanie hipotez o przyczynach różnic pomiędzy sondażami a rezultatami wyborów i referendów.

Pojęcia: *opinia publiczna, sondaż.*

Temat: **Postawy Polaków wobec podmiotów systemu politycznego** /ZR/

- Postawy społeczeństwa polskiego wobec: systemu politycznego, instytucji politycznych, organizacji politycznych, polityków, elit politycznych, programów i decyzji politycznych.

Temat: **Badanie opinii publicznej** /ZR/

- Sondaże opinii publicznej.

Temat: Partycypacja polityczna /ZR/

- Formy i poziom intensywności niekonwencjonalnej partycypacji politycznej w Polsce: zgromadzenia, petycje, listy, udział w bojkocie.
- Znaczenie zaangażowania politycznego dla funkcjonowania demokracji.

Pojęcie: *partycypacja polityczna*.

Temat: Nieposłuszeństwo obywatelskie /ZR/

- Cele nadrzędne obywatelskiego nieposłuszeństwa.
- Formy nieposłuszeństwa obywatelskiego.
- Blaski i cienie nieposłuszeństwa obywatelskiego.
- Światowe przykłady nieposłuszeństwa obywatelskiego.

Pojęcie: *nieposłuszeństwo obywatelskie*.

Temat: Media społecznościowe /ZR/

- Rodzaje mediów społecznościowych: Facebook, Twitter, Instagram, Snapchat, YouTube, Pinterest, Google Plus, Flickr, Tumblr, Slideshare, Messenger, WhatsApp, LinkedIn, Wordpress.
- Analiza form wykorzystania wybranych mediów społecznościowych w życiu politycznym.

Temat: Formy wyrażania opinii publicznej /ZR/

- Formy artykułowania opinii publicznej wpływające na funkcjonowanie władz:
 - udział w wyborach i referendach;
 - wyniki sondaży opinii publicznej;
 - wypowiedzi i oświadczenia w mediach;
 - strajki, bojkoty, blokady itp.;
 - demonstracje, manifestacje, pochody itp.;
 - listy, petycje itp.

Temat: Współczesne media w Polsce /ZP/

- Współczesne środki masowego przekazu w Rzeczypospolitej Polskiej – ważniejsze tytuły prasowe, stacje telewizyjne, stacje radiowe, portale internetowe.
- Uniwersalne formy publicystyczne. +
- Charakterystyka wybranego tytułu prasowego, stacji telewizyjnej/radiowej, portalu internetowego;
 - specyfika – rodzaj prowadzonej działalności;
 - dominujące formy przekazu;
 - najważniejsza tematyka;
 - zasięg terytorialny.

Temat: **Debaty publiczne w mediach** /ZR/

- Funkcja opiniotwórcza współczesnych mediów.
- Kwestia pluralizmu poglądów w mediach.
- Analiza debat publicznych.

Temat: **Tygodniki opinii w Polsce** /ZR/

- Tytuły wysokonakładowych tygodników opinii w Polsce.
- Charakterystyka tygodnika społeczno-politycznego wydawanego w Polsce; odbiorcy, forma przekazu, orientacja ideologiczna, typ własności.

Temat: **Etyka dziennikarska** /ZP/

- Krytyczna analiza porównawcza wybranych przekazów medialnych z różnych mediów – dotyczących tych samych wydarzeń czy procesów;
 - tytuł / temat / nazwa wydarzenia;
 - miejsce wydarzenia;
 - data / czas wydarzenia;
 - organizatorzy / uczestnicy / sprawcy wydarzenia;
 - przyczyny / powody / uwarunkowania wydarzenia;
 - przebieg / formy realizacji / sposoby i zakres urzeczywistniania;
 - skutki / rezultaty/ efekty wydarzenia.
- Opinie, sądy i wnioski o wydarzeniach, na podstawie poznanych faktów.
- Zasady etyki dziennikarskiej.
- Przykłady nieetycznych i kontrowersyjnych zachowań dziennikarzy.

Temat: **Etyka dziennikarska w Polsce** /ZR/

- Analiza rzetelności przekazów medialnych.
- Mechanizmy manipulacji wykorzystywane w mediach.
- Zadania Rady Etyki Mediów.

Temat: **Funkcja kontrolna mediów** /ZR/

- Media jako tzw. czwarta władza – formy i przykłady kontroli władzy przez media.
- Współczesne przykłady ograniczania praw mediów.
- Zadania Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji w Rzeczypospolitej Polskiej.

14. Zasady prawa, akty prawne i prawo administracyjne w Rzeczypospolitej Polskiej

Temat: **System prawa w Rzeczypospolitej Polskiej /ZP/**

- System normatywny.
- Gałęzie prawa; +
 - prawo państwowe (konstytucyjne),
 - prawo administracyjne,
 - prawo finansowe,
 - prawo cywilne,
 - prawo gospodarcze,
 - prawo rodzinne,
 - prawo pracy,
 - prawo karne,
 - prawo procesowe.
- Podstawowe zasady prawa:
 - prawo nie działa wstecz;
 - domniemanie niewinności;
 - nie ma winy bez prawa;
 - nieznanostwo prawa szkodzi.
- Konsekwencje łamania podstawowych zasad prawa.

Pojęcia: *system normatywny, domniemanie niewinności.*

Temat: **Źródła norm prawnych /ZR/**

- Źródła norm w systemach prawnych;
 - prawo zwyczajowe;
 - prawo precedensowe;
 - prawo religijne;
 - prawo pozytywne.

Temat: **Rodzaje prawa /ZR/**

- Zasady systemu prawnego:
 - zasada hierarchiczności,
 - zasada spójności
 - zasada zupełności.
- Luki prawne.
- Funkcje prawa: +
 - funkcja stabilizacyjna;
 - funkcja dynamizująca;
 - funkcja ochronna;
 - funkcja organizacyjna.

- Rodzaje prawa:
 - prawo międzynarodowe, krajowe, miejscowe;
 - prawo prywatne i publiczne;
 - prawo materialne i formalne;
 - prawo cywilne, karne i administracyjne;
 - prawo pisane i niepisane.

Temat: **Akty prawne w Rzeczypospolitej Polskiej /ZP/**

- Źródła prawa w Rzeczypospolitej Polskiej – akty normatywne powszechnie obowiązujące;
 - Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej,
 - ustawy,
 - ratyfikowane umowy międzynarodowe,
 - rozporządzenia,
 - akty prawa miejscowego – na obszarze działania organów, które je ustanowiły.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej – najwyższe prawo Rzeczypospolitej Polskiej.
- Procedura ustawodawcza.

Temat: **Ustawodawstwo w Rzeczypospolitej Polskiej /ZR/**

- Tryb zmiany Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.
- Procedura ustawodawcza.
- Tryb legislacyjny ustawy budżetowej.
- Tryb legislacyjny tzw. pilnych projektów ustaw.
- Analiza porównawcza procesów legislacyjnych ustaw w Rzeczypospolitej Polskiej.

Temat: **Zależności między aktami prawnymi w Rzeczypospolitej Polskiej /ZR/**

- Polska procedura traktatowa – procedury przedratyfikacyjne umów międzynarodowych w Rzeczypospolitej Polskiej.
- Analiza zależności między rozporządzeniami a ustawami w Rzeczypospolitej Polskiej.
- Analiza zależności między zarządzeniami a uchwałami organów stanowiących samorządu terytorialnego w Rzeczypospolitej Polskiej.

Pojęcie: *ratyfikacja*.

Temat: **Akty prawne niebędące źródłami prawa w Rzeczypospolitej Polskiej /ZR/**

- Akty prawne niebędące źródłami prawa.

Temat: **Prawo unijne a krajowe /ZR/**

- Zależności między prawem unijnym i krajowym.
- Formy prawa wtórnego Unii Europejskiej i ich miejsce w porządku prawnym Rzeczypospolitej Polskiej.

Temat: Akty i decyzje administracyjne w Rzeczypospolitej Polskiej /ZP/

- Formy działania administracji;
 - stanowienie przepisów prawa;
 - wydawanie aktów administracyjnych;
 - zawieranie porozumień z innymi organami administracji;
 - prowadzenie działalności społeczno-organizatorskiej;
 - wykonywanie czynności materialno-technicznych.
- Akty administracyjne.
- Adresaci aktów administracyjnych.
- Przestanki ważności decyzji administracyjnych.

Pojęcia: *administracja, akt administracyjny.*

Temat: Postępowanie administracyjne w Rzeczypospolitej Polskiej /ZP/

- Zasady postępowania administracyjnego; +
 - zasada legalności;
 - zasada prawdy obiektywnej;
 - zasada udziału stron w postępowaniu;
 - zasada dwuinstancyjności;
 - zasada sądowej kontroli legalności decyzji administracyjnych;
 - zasada stabilności decyzji administracyjnych.
- Przedmiot postępowania administracyjnego.
- Przebieg postępowania administracyjnego;
 - strony postępowania;
 - wszczęcie postępowania;
 - postępowanie wyjaśniające;
 - rozprawa;
 - decyzja administracyjna, postanowienia, ugoda.

Pojęcia: *postępowanie administracyjne, decyzja administracyjna, postanowienie, ugoda.*

Temat: Środki kontroli rozstrzygnięć w postępowaniu administracyjnym /ZP/

- Zaskarżanie decyzji administracyjnej.
- Środki odwoławcze w postępowaniu administracyjnym;
 - odwołanie;
 - zażalenie;
 - skarga.

Pojęcia: *odwołanie, zażalenie, skarga.*

Temat: **Sądy administracyjne w Rzeczypospolitej Polskiej /ZR/**

- Funkcje sądów administracyjnych:
 - kontrola działalności administracji publicznej;
 - rozstrzyganie sporów kompetencyjnych i o właściwość między organami jednostek samorządu terytorialnego.
- Rodzaje sądów administracyjnych:
 - Naczelny Sąd Administracyjny;
 - wojewódzkie sądy administracyjne.
- Struktura Naczelnego Sądu Administracyjnego:
 - Organy NSA: Prezes NSA, Zgromadzenie Ogólne Sędziów NSA, Kolegium NSA;
 - Izby NSA: Izba Finansowa, Izba Gospodarcza, Izba Ogólnoadministracyjna.
- Kompetencje Naczelnego Sądu Administracyjnego w Rzeczypospolitej Polskiej.

Pojęcie: *skarga kasacyjna*.

Temat: **Informacja publiczna w Rzeczypospolitej Polskiej /ZP/**

- Konstytucyjne prawo do informacji publicznej.
- Zakres uprawnień obywatela do korzystania z informacji publicznej.
- Podmioty zobowiązane do udzielania informacji publicznej.
- Przykłady informacji stanowiących informację publiczną.
- Wzór wniosku o udzielenie informacji publicznej.

Pojęcie: *informacja publiczna*.

15. Prawa człowieka

Temat: **Historyczny rozwój praw człowieka /ZR/**

- Idea praw człowieka.
- Historyczny rozwój praw człowieka – najważniejsze dokumenty.
- Generacje praw człowieka:
 - prawa pierwszej generacji: prawa osobiste i polityczne;
 - prawa drugiej generacji: prawa socjalne, ekonomiczne i kulturalne;
 - prawa trzeciej generacji: prawa jednostki do życia w pokoju, do rozwoju, do zdrowego środowiska naturalnego, do korzystania ze źródeł światowego zasobu informacji, do korzystania z osiągnięć współczesnej cywilizacji;
 - prawa czwartej generacji: prawa mniejszości do rozwijania własnej kultury, pielęgnowania języka i obyczaju.
- Gwarancje wolności i praw jednostki; materialne i formalne.

Temat: **Konstytucyjne wolności i prawa człowieka i obywatela w Rzeczypospolitej Polskiej /ZP/**

- Katalog konstytucyjnych wolności i praw człowieka i obywatela w Rzeczypospolitej Polskiej;
 - zasady ogólne;
 - wolności prawa osobiste;
 - wolności i prawa polityczne;
 - wolności i prawa ekonomiczne, socjalne i kulturalne.
- Ustawowe ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw w Rzeczypospolitej Polskiej. +

Temat: **Wymiary wolności człowieka /ZR/**

- Prawne aspekty ochrony wolności człowieka. +
- Formy i przykłady urzeczywistnienia wybranej wolności człowieka.
- Konstytucyjne i ustawowe warunki dopuszczalności ograniczania praw człowieka.

Pojęcie: *dyskryminacja pozytywna (uprzywilejowanie wyrównawcze).*

Temat: **Ochrona praw człowieka w Rzeczypospolitej Polskiej /ZP/**

- Konstytucyjne gwarancje ochrony praw i wolności w Rzeczypospolitej Polskiej.
- Zasady działania Rzecznika Praw Obywatelskich.
- Warunki i zasady występowania do Rzecznika Praw Obywatelskich o pomoc, w ochronie wolności lub praw jednostki, naruszonych przez organy władzy publicznej.
- Skarga do Rzecznika Praw Obywatelskich.
- Znaczenie skargi konstytucyjnej.

Pojęcia: *implementacja, skarga konstytucyjna.*

Temat: Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności /ZR/

- Katalog praw i wolności Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (Europejskiej Konwencji Praw Człowieka).
- Wzór skargi do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

Temat: System ochrony praw człowieka w ramach Rady Europy /ZP/

- Znaczenie Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności dla europejskiego systemu ochrony praw człowieka.
- Zasady działania Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu.
- Kryteria dopuszczalności i rozpatrywania skargi przez Europejski Trybunał Praw Człowieka.
- Wyroki Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

Temat: Europejska Karta Socjalna /ZR/

- Katalog praw i wolności Europejskiej Karty Socjalnej.
- Dylematy związane z prawami socjalnymi i sposobem ich realizacji przez państwo.

Temat: System ochrony praw człowieka Organizacji Narodów Zjednoczonych /ZR/

- System ochrony praw człowieka Organizacji Narodów Zjednoczonych – Międzynarodowa Karta Praw Człowieka:
 - Powszechna Deklaracja Praw Człowieka;
 - Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych;
 - Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych.
- System kontroli przestrzegania praw człowieka ONZ.

Temat: System ochrony praw człowieka Unii Europejskiej i Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie /ZR/

- Status prawny Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej.
- Zadania i działania Europejskiego Rzecznika Praw Obywatelskich.

Temat: Uniwersalność praw człowieka /ZR/

- Problem uniwersalności praw człowieka.

Temat: Łamanie praw człowieka w świecie współczesnym /ZP/

- Standardy przestrzegania praw człowieka w państwach o różnych ustrojach politycznych.
- Kwestia łamania praw człowieka w państwach niedemokratycznych.

Temat: **Naruszanie praw człowieka w państwach demokratycznych /ZP/**

- Naruszanie praw człowieka w państwach demokratycznych – rodzaje łamanych praw; przykłady.

Temat: **Naruszanie praw człowieka w Rzeczypospolitej Polskiej /ZR/**

- Formy i przykłady naruszania praw człowieka w Polsce.
- Wystąpienie publiczne w sprawie potwierdzonego naruszenia praw lub wolności człowieka w Polsce.

Temat: **Międzynarodowy Trybunał Karny /ZR/**

- Zadania i znaczenie Międzynarodowego Trybunału Karnego.
- Zadania i znaczenie Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do Spraw Uchodźców.
- Sytuacja uchodźców we współczesnym świecie.

Temat: **Rola organizacji pozarządowych w ochronie praw człowieka /ZP/**

- Organizacje pozarządowe działające na rzecz ochrony praw człowieka;
 - Międzynarodowy Ruch Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężycy;
 - Amnesty International,
 - Human Rights Watch,
 - Helsińska Fundacja Praw Człowieka.
- Działalność wybranej organizacji pozarządowej na rzecz ochrony praw człowieka – programy, kampanie, akcje oraz formy i przykłady ich urzeczywistniania.

Temat: **Organizacje pozarządowe na rzecz ochrony praw człowieka /ZR/**

- Funkcje organizacji pozarządowych chroniących prawa człowieka:
 - funkcja regulacyjna;
 - funkcja kontrolna;
 - funkcja informacyjna;
 - funkcja promocyjno-edukacyjna.
- Działania wybranych międzynarodowych organizacji pozarządowych na rzecz ochrony praw człowieka; cele, programy, akcje, kampanie oraz formy i przykłady ich urzeczywistniania:
 - Międzynarodowy Ruch Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężycy;
 - Amnesty International;
 - Human Rights Watch;
 - Lekarze bez Granic;
 - Międzynarodowa Helsińska Federacja na rzecz Praw Człowieka;
 - Polska Akcja Humanitarna.

16. Instytucje prawa cywilnego i karnego w Rzeczypospolitej Polskiej

Temat: **Instytucje prawne prawa cywilnego i zobowiązaniowego w Rzeczypospolitej Polskiej /ZP/**

- Działy prawa cywilnego.
- Osoba fizyczna.
- Zdolność prawna.
- Zdolność do czynności prawnych.
- Przedstawicielstwo a pełnomocnictwo.
- Odpowiedzialność za zobowiązania.

Pojęcia: *prawo cywilne, osoba fizyczna, zdolność prawna, zdolność do czynności prawnych, przedstawicielstwo, pełnomocnictwo, mocodawca, zobowiązanie.*

Temat: **Instytucje prawne prawa rzeczowego i spadkowego w Rzeczypospolitej Polskiej /ZP/**

- Konstytucyjne prawo do własności i dziedziczenia. +
- Instytucja prawa własności.
- Nabycie i utrata własności.
- Prawo spadkowe; dziedziczenie ustawowe i testamentowe.

Pojęcia: *własność, spadek, dziedziczenie, testament, zachówek.*

Temat: **Prawo cywilne w Rzeczypospolitej Polskiej /ZR/**

- Instytucje prawne części ogólnej prawa cywilnego w Rzeczypospolitej Polskiej;
 - ograniczona i pełna zdolność do czynności prawnych osoby fizycznej;
 - rodzaje ubezwłasnowolnienia (całkowite, częściowe);
 - elementy oświadczenia woli (wewnętrzny akt woli i uzewnętrzniony akt woli).
 - osoba prawna;
 - forma czynności prawnych (dorożumiana, szczególna, ustna).

Temat: **Prawo rzeczowe w Rzeczypospolitej Polskiej /ZR/**

- Instytucje prawne prawa rzeczowego w Rzeczypospolitej Polskiej;
 - rodzaje współwłasności (łączna i ułamkowa);
 - ruchomość i nieruchomości;
 - użytkowanie wieczyste;
 - użytkowanie;
 - posiadanie samoistne i zależne;
 - służebność;
 - zastaw;
 - hipoteka.

Pojęcia: *współwłasność, ruchomość, nieruchomości, użytkowanie, posiadanie, służebność, zastaw, hipoteka.*

Temat: Prawo spadkowe w Rzeczypospolitej Polskiej /ZR/

- Instytucje prawne prawa spadkowego w Rzeczypospolitej Polskiej;
 - zasady dziedziczenia ustawowego – krąg spadkobierców;
 - przesłanki ważności testamentu;
 - formy testamentu:
 - testament zwykły; (testament własnoręczny, testament sporządzony w formie aktu notarialnego, spadkodawca w obecności dwóch świadków oświadcza swoją wolę ustnie wobec organów gminy);
 - testament szczególny; (testament ustny, testament podróżny – na polskich statkach morskich lub powietrznych, testament wojskowy).
 - sposoby przyjęcia spadku.

Temat: Kazusy prawne /ZR/

- Analiza kazusów z zakresu prawa rzeczowego.
- Analiza kazusów z zakresu prawa spadkowego.

Temat: Prawo zobowiązaniowe w Rzeczypospolitej Polskiej /ZR/

- Instytucje prawne prawa zobowiązaniowego w Rzeczypospolitej Polskiej;
 - źródła zobowiązań;
 - wierzytelność i dług;
 - wykonanie zobowiązań i skutki niewykonania zobowiązań umownych;
 - rodzaje odpowiedzialności cywilnej (odpowiedzialność kontraktowa, odpowiedzialność deliktowa).

Pojęcia: *zobowiązanie, wierzytelność, wierzyciel, dłużnik, odpowiedzialność cywilna.*

Temat: Umowa najmu lokalu /ZR/

- Umowa najmu lokalu (mieszkalnego, użytkowego).
- Obowiązki najemcy i wynajmującego.
- Rozwiązanie umowy najmu.

Temat: Prawo pracy w Rzeczypospolitej Polskiej /ZR/

- Tryb powstawania stosunku pracy:
 - stosunki pracy powstające na podstawie umowy o pracę;
 - stosunki pracy na podstawie powołania;
 - stosunki pracy na podstawie wyboru;
 - stosunki pracy na podstawie mianowania;
 - stosunki pracy na podstawie spółdzielczej umowy o pracę.
- Rodzaje umowy o pracę w Rzeczypospolitej Polskiej:
 - umowa zawarta na okres próbny;
 - umowa zawarta na czas nieokreślony;
 - umowa zawarta na czas określony;

- umowa zawarta na czas wykonania określonej pracy.
- Rodzaje umów cywilnoprawnych:
 - umowa o dzieło;
 - umowa zlecenia.
- Blaski i cienie umów cywilnoprawnych.
- Prowadzenie jednoosobowej działalności gospodarczej.
- Sposoby rozwiązania umowy o pracę:
 - na mocy porozumienia stron;
 - wskutek wypowiedzenia umowy przez jedną ze stron, z zachowaniem okresu wypowiedzenia;
 - wskutek oświadczenia jednej ze stron o rozwiązaniu umowy bez wypowiedzenia;
 - z upływem czasu, na który była zawarta, lub z dniem ukończenia pracy, dla której wykonania była zawarta.
- Rodzaje urlopów:
 - urlop wypoczynkowy;
 - urlop na żądanie;
 - urlop bezpłatny;
 - urlop specjalny.
- Prawa pracownicze;
 - prawo do swobodnie wybranej pracy;
 - swoboda nawiązywania stosunków pracy;
 - prawo do poszanowania godności;
 - zasada równości praw pracowniczych;
 - prawo do jednakowego wynagrodzenia za jednakową pracę lub za pracę o jednakowej wartości;
 - zakaz dyskryminacji (nie wolno dyskryminować pracowników ze względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, religię, narodowość, przekonania polityczne, przynależność związkową, pochodzenie etniczne, wyznanie, orientację seksualną, a także ze względu na zatrudnienie na czas określony lub nie określony albo w pełnym lub w niepełnym wymiarze czasu pracy);
 - prawo do godziwego wynagrodzenia za pracę;
 - prawo do wypoczynku;
 - prawo do bezpiecznych i higienicznych warunków pracy;
 - obowiązek zaspokojenia potrzeb bytowych, socjalnych i kulturalnych pracowników;
 - obowiązek ułatwiania pracownikom podnoszenia kwalifikacji zawodowych;
 - prawo do tworzenia organizacji (w celu reprezentacji i obrony swoich praw i interesów) i przystępowania do tych organizacji.

- **Obowiązki pracownicze;**
 - pracownik jest obowiązany wykonywać pracę sumiennie i starannie oraz stosować się do poleceń przełożonych, które dotyczą pracy;
 - przestrzegać czasu pracy ustalonego w zakładzie pracy;
 - przestrzegać regulaminu pracy i ustalonego w zakładzie pracy porządku;
 - przestrzegać przepisów oraz zasad bezpieczeństwa i higieny pracy, a także przepisów przeciwpożarowych;
 - dbać o dobro zakładu pracy, chronić jego mienie oraz zachować w tajemnicy informacje, których ujawnienie mogłoby narazić pracodawcę na szkodę;
 - przestrzegać tajemnicy określonej w odrębnych przepisach;
 - przestrzegać w zakładzie pracy zasad współżycia społecznego.

Pojęcie: *stosunek pracy*.

Temat: Instytucje prawne prawa rodzinnego w Rzeczypospolitej Polskiej /ZP/

- Przesłanki zawarcia małżeństwa.
- Prawa i obowiązki małżonków;
 - majątkowe;
 - niemajątkowe.
- Prawa i obowiązki dziecka.
- Rozwód.
- Obowiązek alimentacyjny.

Pojęcia: *małżeństwo, konkubinaty, rozwód, obowiązek alimentacyjny*.

Temat: Prawo rodzinne w Rzeczypospolitej Polskiej /ZR/

- Małżeńskie ustroje majątkowe:
 - ustrój wspólności majątkowej;
 - umowne ustroje majątkowe;
 - przymusowa rozdzielnosc majątkowa.
- Instytucje prawne prawa rodzinnego w Rzeczypospolitej Polskiej;
 - intercyza;
 - rozwód;
 - separacja;
 - pokrewieństwo i powinowactwo;
 - przysposobienie.

Pojęcia: *intercyza, rozwód, separacja, powinowactwo, przysposobienie*.

Temat: Postępowanie cywilne w Rzeczypospolitej Polskiej /ZP/

- Zasady postępowania cywilnego; +
 - zasada prawdy;
 - zasada dyspozycyjności;
 - zasada kontradyktoryjności;
 - zasada koncentracji materiału dowodowego;
 - zasada równości stron;
 - zasada bezpośredniości;
 - zasada swobodnej oceny dowodów;
 - zasada ustności i pisemności;
 - zasada formalizmu dowodowego.
- Rodzaje i przebieg postępowania cywilnego;
 - proces;
 - postępowanie nieprocesowe;
 - postępowanie pozasądowe.
- Strony i ich przedstawiciele w postępowaniu cywilnym.
- Orzeczenia sądowe;
 - wyrok;
 - postanowienie.
- Kazusy z zakresu prawa cywilnego lub rodzinnego.

Pojęcia: *postępowanie cywilne, proces, postępowanie nieprocesowe, postępowanie pozasądowe, wyrok, postanowienie.*

Temat: Postępowanie cywilne w Rzeczypospolitej Polskiej /ZR/

- Zasady postępowania cywilnego:
 - zasada prawdy;
 - zasady dyspozycyjności;
 - zasada kontradyktoryjności;
 - zasada koncentracji materiału dowodowego;
 - zasada równości stron;
 - zasada bezpośredniości;
 - zasada swobodnej oceny dowodów;
 - zasada ustności i pisemności;
 - zasada formalizmu dowodowego.
- Pozew w sprawie cywilnej wg wzoru.

Temat: Apelacje w Rzeczypospolitej Polskiej /ZR/

- Warunki wnoszenia apelacji. +
- Analiza wzorów apelacji.
- Nadzwyczajne środki zaskarżenia – warunki rozpatrywania przez Sąd Najwyższy skargi kasacyjnej.

Temat: Prawo karne w Rzeczypospolitej Polskiej /ZR/

- Zasady prawa karnego:
 - zasada „nie ma przestępstwa bez ustawy” (*nullum crimen sine lege*);
 - zasada odpowiedzialności karnej za czyn;
 - zasada winy;
 - zasada humanitaryzmu kary;
 - zasada indywidualizacji kary;
 - zasada preferencji kar i środków nieizolacyjnych;
 - zasada uwzględniania stopnia winy;
 - zasada uwzględniania stopnia społecznej szkodliwości czynu;
 - zasada uwzględniania prewencji ogólnej i indywidualnej.

Pojęcia; przestępstwo, wykroczenie, zbrodnia, występki, wina, kara.

Temat: Kary i środki karne w Rzeczypospolitej Polskiej /ZR/

- Rodzaje kar:
 - kara grzywny;
 - kara ograniczenia wolności;
 - kara pozbawienia wolności;
 - kara dożywotniego pozbawienia wolności.
- Środki karne:
 - pozbawienie praw publicznych;
 - zakaz zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności gospodarczej;
 - zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub opieką nad nimi;
 - zakaz przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami, zbliżania się do określonych osób lub opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu;
 - zakaz wstępu na imprezę masową;
 - zakaz wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych;
 - nakaz okresowego opuszczania lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym;
 - zakaz prowadzenia pojazdów;
 - świadczenia pieniężne;
 - podanie wyroku do publicznej wiadomości.
- Uwarunkowania i okoliczności przy orzekaniu kary przez sąd.

Temat: Przestępstwa i wykroczenia w Rzeczypospolitej Polskiej /ZR/

- Formy udziału w popełnianiu przestępstwa:
 - sprawstwo;
 - współsprawstwo;
 - podżeganie;
 - pomocnictwo.
- Rodzaje przestępstw ze względu na stopień społecznej szkodliwości:
 - zbrodnie;
 - występki.
- Rodzaje przestępstw ze względu na formę winy:
 - przestępstwa umyśle;
 - przestępstwa nieumyślne.
- Rodzaje przestępstw ze względu na formę czynu:
 - przestępstwa z działania;
 - przestępstwa z zaniechania.
- Rodzaje przestępstw ze względu na znamię skutku:
 - przestępstwa materialne;
 - przestępstwa formalne.
- Rodzaje przestępstw ze względu na tryb ścigania:
 - przestępstwa ścigane z oskarżenia publicznego;
 - przestępstwa ścigane z oskarżenia prywatnego.
- Wybrane przestępstwa: +
 - fałszerstwo dokumentów;
 - używanie nielegalnego oprogramowania komputerowego;
 - groźba karalna;
 - kradzież;
 - kradzież z włamaniem;
 - nieudzielenie pomocy;
 - prowadzenie pojazdu w stanie nietrzeźwości;
 - spowodowanie wypadku drogowego;
 - zgwałcenie;
 - rozbój;
 - udział w bójce lub pobiciu;
 - uszkodzenie ciała;
 - zabójstwo.
- Przykłady wykroczeń przeciwko osobie, zdrowiu i mieniu.

Temat: Procesowa rola prokuratora w Rzeczypospolitej Polskiej /ZR/

- Przykłady przestępstw ściganych z oskarżenia publicznego i prywatnego w Rzeczypospolitej Polskiej.
- Rola prokuratora w procesie karnym;
 - prowadzenie śledztwa i nadzorowanie dochodzenia;
 - oskarżyciel publiczny;
 - rzecznik interesu społecznego.
- Rola oskarżyciela posiłkowego w procesie karnym;
 - zadawanie pytań przesłuchiwanym przez sąd: oskarżonemu, świadkom, biegłym;
 - zgłaszanie wniosków dowodowych;
 - przeglądanie akt sprawy sądowej i sporządzanie odpisów;
 - przemawianie na zakończenie przewodu sądowego;
 - wnoszenie apelacji do wyroku.
- Prywatny akt oskarżenia według wzoru.

Temat: Postępowanie karne w Rzeczypospolitej Polskiej /ZP/

- Zasady procesu karnego;+
 - zasada prawdy materialnej;
 - zasada obiektywizmu;
 - zasada domniemania niewinności;
 - *in dubio pro reo*;
 - zasada prawa do obrony;
 - zasada publiczności (jawności);
 - zasada równouprawnienia stron;
 - zasada inkwizycyjności.
- Przebieg postępowania karnego;
 - postępowanie przygotowawcze;
 - postępowanie główne;
 - postępowanie apelacyjne;
 - postępowanie wykonawcze.
- Strony postępowania karnego i ich prawa.
- Kary i środki karne.
- Zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa.

Pojęcia: *przestępstwo, sprawca, ofiara, śledztwo, dochodzenie, przewód sądowy, oskarżony, oskarżyciel publiczny, oskarżyciel posiłkowy, biegły, świadek, kara, środek karny, pozbawienie wolności, ograniczenie wolności, grzywna, apelacja, zażalenie, kasacja.*

Temat: **Kara /ZR/**

- Cele kary:
 - prewencja szczególna (indywidualna);
 - prewencja ogólna (generalna);
 - sprawiedliwa odpłata.

Temat: **Pomoc prawna w Rzeczypospolitej Polskiej /ZP/**

- Formy pomocy prawnej dla obywateli.
- Zadania notariuszy.
- Zadania radców prawnych.
- Zadania adwokatów.

Pojęcia: *pomoc prawna, notariusz, radca prawny, adwokat.*

Temat: **Arbitraż i mediacje w Rzeczypospolitej Polskiej /ZR/**

- Alternatywne metody rozwiązywania sporów w Rzeczypospolitej Polskiej:
 - arbitraż (sąd polubowny) w postępowaniu cywilnym;
 - mediacja w postępowaniu administracyjnym, cywilnym i karnym.
- Zasady postępowania przed sądem polubownym;
 - zasada równouprawnienia stron;
 - zasada nieograniczonej dyspozycyjności;
 - zasada kontradyktoryjności/sporności;
 - zasada prawdy formalnej;
 - zasada koncentracji materiału procesowego;
 - zasada bezpośredniości;
 - zasada ustności;
 - zasada formalizmu postępowania;
 - zasada poufności.
- Rodzaje mediacji.
- Zasady mediacji:
 - zasada dobrowolności i zakaz wywierania przez mediatora nacisku na strony;
 - zasada poufności;
 - zasada bezstronności;
 - zasada bezpieczeństwa (godności) stron;
 - zasada neutralności;
 - zasada szybkości i efektywności postępowania;
 - zasada czuwania przez mediatora nad zgodnością z prawem porozumienia osiągniętego przez strony.
- Rola mediatora.

Pojęcia; *arbitraż, mediacja.*

17. Ład międzynarodowy

Temat: **Zasady prawa międzynarodowego /ZP/**

- Podmioty prawa międzynarodowego publicznego.
- Zasady prawa międzynarodowego;
 - zasada powstrzymania się od groźby użycia siły lub jej użycia;
 - zasada integralności terytorialnej;
 - zasada nienaruszalności granic;
 - zasada pokojowego załatwiania sporów międzynarodowych;
 - zasada nieingerencji w sprawy wewnętrzne państwa;
 - zasada suwerennej równości państw;
 - zasada samostanowienia narodów;
 - zasada poszanowania praw człowieka.

Pojęcia: *podmiot prawa międzynarodowego, organizacja międzynarodowa.*

Temat: **Ład międzynarodowy /ZR/**

- Typy łaďów międzynarodowych:
 - monocentryczny;
 - dwubiegunowy;
 - policentryczny.
- Historyczne przykłydy łaďów międzynarodowych.
- Status supermocarstwa – atrybuty światowych potęg.
- Znaczenie supermocarstw dla kształtowania się łaďów międzynarodowych.

Pojęcia: *ład międzynarodowy, supermocarstwo, mocarstwo.*

Temat: **Międzynarodowy ład polityczny i gospodarczy /ZR/**

- Zmiany w międzynarodowym ładzie politycznym w XXI wieku.
- Zmiany w międzynarodowym ładzie gospodarczym w XXI wieku – międzynarodowe organizacje gospodarcze.
- Znaczenie strategicznych zasobów naturalnych w polityce międzynarodowej.

Temat: **Współczesne stosunki międzynarodowe /ZP/**

- Złożoność i wielopłaszczyznowość współczesnych stosunków międzynarodowych;
- Współzależność państw w środowisku międzynarodowym.

Pojęcie: *stosunki międzynarodowe.*

Temat: Zależności polityczne, gospodarcze i kulturowe pomiędzy państwami /ZR/

- Czynniki decydujące o pozycji gospodarczej państw na świecie;
 - przemysł – rozwijający się w oparciu o najnowsze technologie;
 - usługi – gospodarka wolnorynkowa stymulująca rynek komercyjny;
 - rolnictwo – szeroko rozwinięta agrokultura;
 - wysoka wydajność i jakość pracy;
 - niskie bezrobocie – tworzenie nowych miejsc pracy;
 - sprawna, nowoczesna organizacja procesów produkcji;
 - wykwalifikowana i kompetentna kadra pracownicza;
 - potencjał naukowo-badawczy – koncentrujący badania nad technologiami przyszłości;
 - obecność złóż i surowców mineralnych;
 - sytuacja materialna obywateli;
 - poziom produktu krajowego brutto (PKB) na jednego mieszkańca.
- Przyczyny dysproporcji pomiędzy państwami wysoko i słabo rozwiniętymi:
 - przeszłość kolonialna;
 - rozwój demograficzny;
 - postęp technologiczny;
 - zadłużenie.
- Skutki pogłębiających się dysproporcji gospodarczych pomiędzy krajami wysoko rozwiniętymi a krajami słabo rozwiniętymi:
 - może dojść do kryzysu a nawet do załamania światowej gospodarki, handlu i systemu finansowego;
 - nadmierny przepływ ludności do krajów wysoko rozwiniętych;
 - pogłębienie degradacji środowiska naturalnego w krajach słabo rozwiniętych na skutek rabunkowej gospodarki rolnej i eksploatacji surowców;
 - zagrożenia światowej stabilizacji w wyniku powstawania nowych konfliktów społecznych i zbrojnych.

Temat: Oblicza globalizacji /ZP/

- Wymiary globalizacji;
 - w sferze polityki;
 - w sferze kultury;
 - w sferze społeczeństwa.
- Skutki globalizacji – blaski i cienie.
- Wpływ podmiotów prawa międzynarodowego na proces globalizacji.
- Cele i zadania instytucji światowych kształtujących wymiary globalizacji.

Pojęcia: *globalizacja, antyglobaliści, alterglobaliści.*

Temat: **Globalizacja w literaturze** /ZR/

- Kwestia globalizacji w literaturze – argumenty globalistów, antyglobalistów i alterglobalistów – na podstawie literatury (np. fragmentów pracy *Dżihad kontra McŚwiat* Benjamina R. Barbera lub *No logo* Naomi Klein).

Temat: **Korporacje globalne** /ZR/

- Przykłady korporacji globalnych (transnarodowych).
- Funkcje korporacji globalnych:
 - przemieszczanie zasobów i zdolności produkcyjno-handlowych;
 - pobudzanie wzrostu i efektywności gospodarczej;
 - stymulowanie restrukturyzacji;
 - aktywizowanie lokalnych zasobów i konkurencji na rynku;
 - przekazywanie nowych metod i wzorów;
 - wyrównywanie warunków działania;
 - integrowanie działalności przedsiębiorstw i gospodarek.

Temat: **Regionalne mocarstwa niezachodnie** /ZR/

- Atrybuty pozycji międzynarodowej mocarstw niezachodnich: Chińskiej Republiki Ludowej, Republiki Indii, Federacji Rosyjskiej, Federacyjnej Republiki Brazylii.

18. Organizacje międzynarodowe

Temat: **Organizacja Narodów Zjednoczonych /ZP/**

- Cele i zadania Organizacji Narodów Zjednoczonych.
- Kompetencje najważniejszych organów Organizacji Narodów Zjednoczonych;
 - Zgromadzenia Ogólnego;
 - Rady Bezpieczeństwa;
 - Sekretarza Generalnego;
 - Rady Gospodarczej i Społecznej;
 - Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości.
- Analiza wybranych form działań Organizacji Narodów Zjednoczonych;
 - operacje pokojowe;
 - aktywne uczestnictwo w budowie systemu ochrony praw człowieka na świecie;
 - dostarczanie pomocy humanitarnej ofiarom konfliktów;
 - zwalczanie przestępczości zorganizowanej, handlu narkotykami, bronią i ludźmi, walka z terroryzmem;
 - prowadzenie działań na rzecz rozwiązywania globalnych problemów takich jak: ochrona środowiska, likwidacja ubóstwa, walka z analfabetyzmem, walka z chorobami cywilizacyjnymi takimi jak np. HIV/AIDS, malaria.

Temat: **Organizacje wyspecjalizowane Organizacji Narodów Zjednoczonych /ZR/**

- Cele działania: Światowej Organizacji Zdrowia, Międzynarodowej Organizacji Pracy, Organizacji Narodów Zjednoczonych do Spraw Wyżywienia i Rolnictwa, Międzynarodowego Funduszu Walutowego, Międzynarodowego Banku Odbudowy i Rozwoju, Światowej Organizacji Handlu, Organizacji Narodów Zjednoczonych do Spraw Oświaty, Nauki i Kultury, Organizacji Narodów Zjednoczonych do Spraw Rozwoju Przemysłowego oraz Międzynarodowej Agencji Energii Atomowej.

Temat: **Organizacja Paktu Północnoatlantyckiego /ZP/**

- Geneza Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego.
- Cele i zadania Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego. +
- Najważniejsze organy Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego – kompetencje;
 - Rada Północnoatlantycka;
 - Komitet Planowania Obrony;
 - Grupa Planowania Nuklearnego;
 - Sekretariat Międzynarodowy na czele z sekretarzem generalnym NATO;
 - Komitet Wojskowy.
- Formy i przykłady działań Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego na rzecz utrzymania pokoju międzynarodowego.
- Rola Stanów Zjednoczonych Ameryki w utrzymywaniu pokoju świecie.

Temat: Organizacja Paktu Północnoatlantyckiego /NATO/ /ZR/

- Podstawowe zasady funkcjonowania NATO: +
 - zasada solidarności wobec napaści;
 - zasada suwerenności państw członkowskich;
 - zasada jednomyślności i zgody w podejmowaniu najważniejszych decyzji;
 - zasada rozdziału struktury politycznej NATO od zintegrowanej struktury dowodzenia;
 - zasada użycia siły zbrojnej w obronie napadniętego sojusznika;
 - zasada adekwatności.
- Siły zbrojne NATO: +
 - siły reagowania;
 - główne siły obrony;
 - siły wzmocnienia.
- Operacje pokojowe i militarne Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego;
 - nazwa operacji;
 - zadania;
 - obszar działania;
 - czas trwania operacji.
- Znaczenie NATO w świecie współczesnym.

Temat: Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie /OBWE/ /ZR/

- Geneza i rozwój Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie /OBWE/.
- Cele działania OBWE:
 - zapewnienie bezpieczeństwa zbiorowego i pokoju w Europie;
 - zapewnienie pokojowej współpracy państw członkowskich.
- Struktura organizacyjna OBWE.
- Najważniejsze inicjatywy i działania OBWE w obszarach: polityczno-wojskowym, ludzkim i ekonomicznym.

Temat: Rada Europy /ZR/

- Geneza Rady Europy.
- Warunki członkostwa w Radzie Europy. +
- Cele działania Rady Europy: +
 - propagowanie zasad demokracji parlamentarnej;
 - ochrona praw człowieka;
 - ułatwianie współpracy oraz rozwoju społeczno-ekonomicznego państw członkowskich.
- Organy i instytucje Rady Europy.
- Podstawowe dziedziny aktywności Rady Europy; przestrzeganie praw człowieka; problemy społeczne, kultura, oświata, sport, ochrona zdrowia, ochrona środowiska

naturalnego, demokracja na szczeblu lokalnym i regionalnym, współpraca prawna pomiędzy państwami członkowskimi.

Temat: Współpraca regionalna Rzeczypospolitej Polskiej /ZR/

- Formy współpracy regionalnej, w których uczestniczy Rzeczpospolita Polska:
 - Grupa Wyszehradzka – cele i zadania;
 - Trójkąt Weimarski – cele i zadania.

Temat: Organizacje regionalne i subregionalne /ZR/

- Cele organizacji regionalnych i subregionalnych:
 - Wspólnoty Niepodległych Państw;
 - Organizacji Państw Amerykańskich;
 - Stowarzyszenia Narodów Azji Południowo-Wschodniej;
 - Ligi Państw Arabskich;
 - Unii Afrykańskiej.

Temat: Inicjatywy międzynarodowe – G7/8, Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju /OECD/ /ZR/

- Cele i główne działania inicjatyw międzynarodowych G7/8 i G20.
- Cele i główne działania Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju /OECD/.

Temat: Międzynarodowe organizacje gospodarcze /ZR/

- Cele międzynarodowych organizacji gospodarczych;
 - Środkowoeuropejskiego Stowarzyszenia Wolnego Handlu;
 - Współpracy Gospodarczej Azji i Pacyfiku;
 - Północnoamerykańskiej Strefy Wolnego Handlu;
 - Organizacji Państw Eksportujących Ropę Naftową.

19. Integracja europejska i funkcjonowanie Unii Europejskiej

Temat: **Podstawy jedności europejskiej /ZR/**

- Kulturowe i historyczne podwaliny jedności europejskiej.
- Koncepcje integracji europejskiej; +
 - koncepcja federalistyczna;
 - koncepcja konfederalistyczna;
 - koncepcja funkcjonalna.

Pojęcie: *internacjonalizacja*.

Temat: **Etapy integracji europejskiej /ZR/**

- Etapy powojennej integracji europejskiej w aspekcie gospodarczym – najważniejsze postanowienia aktów prawa pierwotnego:
 - Traktatu ustanawiającego Europejską Wspólnotę Węgla i Stali (Traktat paryski);
 - Traktatu ustanawiającego Europejską Wspólnotę Gospodarczą i Traktatu ustanawiającego Europejską Wspólnotę Energii Atomowej (Traktaty rzymskie);
 - Traktatu fuzyjnego;
 - Jednolitego Aktu Europejskiego.

Temat: **Unia Europejska /ZP/**

- Najważniejsze traktaty obowiązujące w Unii Europejskiej;
 - Traktat o Europejskiej Wspólnocie Węgla i Stali (Traktat Paryski);
 - Traktat o Europejskiej Wspólnocie Gospodarczej i Traktat o Europejskiej Wspólnocie Energii Atomowej, (Traktaty Rzymskie);
 - Jednolity Akt Europejski;
 - Traktat o Unii Europejskiej – Traktat z Maastricht;
 - Układ z Schengen;
 - Traktat Amsterdamski;
 - Układ z Nicei;
 - Traktat lizboński.
- Państwa członkowskie Unii Europejskiej.
- Obszary działania Unii Europejskiej; badania i innowacje, bezpieczeństwo żywności, budżet, cła, działania w dziedzinie klimatu, energia, gospodarka i społeczeństwo cyfrowe, gospodarka morska i rybołówstwo, handel, jednolity rynek, konkurencja, konsumenci, kształcenie, szkolenie, młodzież, kultura, obywatelstwo UE, podatki, polityka audiowizualna i media, polityka regionalna, polityka zagraniczna i bezpieczeństwa, pomoc humanitarna i ochrona ludności, prawa człowieka, przedsiębiorstwa, przestrzeń kosmiczna, rolnictwo, rozszerzenie, rozwój i współpraca, sport, sprawy gospodarcze i walutowe, sprawy instytucjonalne,

środowisko, transport, wielojęzyczność, wymiar sprawiedliwości i sprawy wewnętrzne, zapobieganie nadużyciom finansowym, zatrudnienie i sprawy społeczne, zdrowie.

- Zasady działania Unii Europejskiej;
 - zasada przyznania kompetencji;
 - zasada pomocniczości (subsydiarności);
 - zasada proporcjonalności;
 - zasada legalnej współpracy;
 - zasada równowagi instytucjonalnej;
 - zasada autonomii instytucjonalnej;
 - zasada lojalnej współpracy między instytucjami;
 - zasada poszanowania tożsamości narodowej państw członkowskich;
 - zasada poszanowania demokracji, praw człowieka, podstawowych wolności i rządów prawa.

Temat: Integracja w ramach Unii Europejskiej /ZR/

- Integracja w ramach Unii Europejskiej, w aspekcie gospodarczym – najważniejsze postanowienia aktów prawa pierwotnego:
 - Traktatu o Unii Europejskiej (Traktatu z Maastricht);
 - Traktatu amsterdamskiego;
 - Traktatu z Nicei.

Temat: Źródła prawa Unii Europejskiej /ZR/

- Zasady tworzenia prawa w Unii Europejskiej: +
 - zasada kompetencji powierzonych;
 - zasada subsydiarności;
 - zasada proporcjonalności;
 - zasada równowagi instytucjonalnej;
 - zasada elastyczności (zasada wzmocnionej współpracy);
 - zasada poszanowania tożsamości narodowej państw członkowskich;
 - zasada lojalnej współpracy międzyinstytucjonalnej;
 - zasada równowagi kompetencyjnej;
 - zasada demokratyzmu;
 - zasada ograniczonej kompetencji.
- Prawo pierwotne;
 - prawo traktatowe;
 - akty konstytucyjne Rady lub Rady Europejskiej;
 - ogólne zasady prawa;
 - prawo zwyczajowe.
- Prawo wtórne (pochodne);
 - rozporządzenia;

- dyrektywy;
- decyzje;
- zalecenia i opinie.
- Najważniejsze postanowienia Traktatu Lizbońskiego.

Temat: **Instytucje Unii Europejskiej /ZP/**

- Funkcjonowanie najważniejszych instytucji Unii Europejskiej – status, skład, kompetencje;
 - Komisja Europejska,
 - Rada Unii Europejskiej,
 - Rada Europejska,
 - Parlament Europejski,
 - Trybunał Sprawiedliwości.

Temat: **Instytucje Unii Europejskiej /ZR/**

- Instytucje Unii Europejskiej – forma legitymizacji, skład, funkcje/kompetencje;
 - Rada Europejska;
 - Parlament Europejski;
 - Komisja Europejska;
 - Rada Unii Europejskiej.

Temat: **Wymiar sprawiedliwości i spraw wewnętrznych Unii Europejskiej /ZR/**

- Działalność Unii Europejskiej w sferze wymiaru sprawiedliwości.
- Działalność Unii Europejskiej w sferze spraw wewnętrznych.
- Kompetencje Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej i sądów wyspecjalizowanych.

Temat: **Polityka zagraniczna, bezpieczeństwa i obrony Unii Europejskiej /ZR/**

- Działalność Unii Europejskiej w sferze:
 - polityki zagranicznej;
 - polityki bezpieczeństwa;
 - polityki obrony.
- Zadania Wysokiego Przedstawiciela Unii Europejskiej do Spraw Zagranicznych i Polityki Bezpieczeństwa.
- Globalna rola Unii Europejskiej.

Temat: **Strefa euro (Euroland) /ZR/**

- Założenia strefy euro – kryteria konwergencji;
 - kryterium stabilności cen – inflacji;
 - kryterium długookresowej stopy procentowej;
 - kryterium deficytu budżetowego;

- kryterium długu publicznego;
- kryterium udziału waluty w Europejskim Systemie Walutowym.
- Zadania Europejskiego Banku Centralnego.
- Zadania Europejskiego Systemu Banków Centralnych.

Temat: Budżet Unii Europejskiej /ZR/

- Dochody i wydatki budżetowe Unii Europejskiej.
- Budżet Unii Europejskiej;
 - dochody: cła, opłaty rolne, „zasoby VAT”, „zasoby z tytułu dochodu narodowego brutto”;
 - procedura tworzenia budżetu;
 - wydatki budżetowe: konkurencyjność i spójność, zasoby naturalne (rolnictwo, rozwój obszarów wiejskich, środowisko i rybołówstwo), obywatelstwo, wolność, bezpieczeństwo i sprawiedliwość, koszty administracyjne, UE na arenie międzynarodowej.
- Zadania Europejskiego Trybunału Obrachunkowego.

Temat: Polityka spójności społecznej i gospodarczej Unii Europejskiej /ZR/

- Działalność Unii Europejskiej w polityce spójności społecznej i gospodarczej.
- Działalność Unii Europejskiej w polityce konkurencji i ochrony konsumentów.

Temat: Wybrane polityki sektorowe Unii Europejskiej /ZR/

- Działalność Unii Europejskiej w wybranych politykach sektorowych – polityce:
 - kulturalnej;
 - kształcenia i młodzieży;
 - badań i rozwoju technologicznego;
 - handlowej;
 - rolnej;
 - transportowej;
 - ochrony środowiska;
 - energii,
 - małych i średnich przedsiębiorstw.

Temat: Fundusze Unii Europejskiej /ZR/

- Przeznaczenie funduszy Unii Europejskiej (funduszy strukturalnych).
- Zasady działania funduszy strukturalnych; +
 - zasada subsydiarności;
 - zasada koncentracji;
 - zasada programowania;
 - zasada koordynacji;
 - zasada partnerstwa;

- zasada dodatkowości;
- zasada komplementarności.
- przykłady wykorzystania funduszy Unii Europejskiej na poziomie regionalnym i centralnym w Rzeczypospolitej Polskiej.

Temat: **Polska w Unii Europejskiej /ZP/**

- Katalog praw obywatela Unii Europejskiej.
- Korzyści i koszty członkostwa Rzeczypospolitej Polskiej w Unii Europejskiej.

Temat: **Skutki członkostwa Polski w Unii Europejskiej /ZR/**

- Analiza i ocena korzyści i kosztów członkostwa Polski w Unii Europejskiej:
 - skutki społeczno-gospodarcze;
 - skutki cywilizacyjno-kulturowe.

Temat: **Przyszłość Unii Europejskiej /ZR/**

- Analiza oficjalnych koncepcji i kierunków rozwoju Unii Europejskiej. +
- Argumenty na temat przyszłości Unii Europejskiej w aspektach;
 - struktury;
 - zadań;
 - składu członkowskiego.

20. Konflikty i terroryzm

Temat: **Separatyzmy** /ZR/

- Przykłady i charakter wybranych ruchów separatystycznych w świecie współczesnym.
- Formy działania separatystów.
- Problem separatyzmów w aspekcie prawa międzynarodowego.

Pojęcia: *separatyzm, autonomia*.

Temat: **Współczesne konflikty międzynarodowe** /ZR/

- Fazy przebiegu konfliktu międzynarodowego: +
 - wybuch (początek) konfliktu;
 - eskalacja konfliktu;
 - deeskalacja konfliktu;
 - zakończenie konfliktu.
- Podział konfliktów;+
 - ze względu na zasięg i stopień zaangażowania państw: globalne, regionalne, lokalne;
 - ze względu na stopień zaangażowania się supermocarstw: wewnętrzne (wewnątrzblokowe), peryferyjne, regionalne, światowe;
 - ze względu na ich charakter: międzynarodowe, niemiędzynarodowe;
- Środki odwetowe stosowane w sporach międzynarodowych: retorsje; represalia; embargo. +
- Sposoby rozwiązywania długotrwałych konfliktów między narodami i państwami:
 - dyplomatyczne metody rozwiązywania sporów: negocjacje (rokowania międzynarodowe), dobre usługi, mediacja, komisje śledcze (komisje badań), koncyliacja (pojednanie), rozstrzyganie sporów przez organizacje międzynarodowe;
 - sądowe metody rozwiązywania sporów: arbitraż międzynarodowy (rozjemstwo międzynarodowe), stałe sądownictwo międzynarodowe.
- Rodzaje sankcji międzynarodowych wg kryterium przedmiotowego: handlowe, finansowe, organizacyjno-prawne, wojskowe, polityczne.

Pojęcia: *konflikt międzynarodowy, spór międzynarodowy, konflikt zbrojny, wojna, stan wojny, retorsje, represalia, embargo, rokowania międzynarodowe, dobre usługi, koncyliacja, arbitraż międzynarodowy*.

Temat: **Konflikty etniczne w Europie** /ZP/

- Ogniska konfliktów etnicznych na obszarze państw Unii Europejskiej.
- Podłoże i przejawy konfliktów etnicznych.
- Analiza wybranego konfliktu etnicznego.

Pojęcia: *konflikt etniczny, separatyzm*.

Temat: **Konflikty międzynarodowe i etniczne w Europie /ZR/**

- Miejsca konfliktów międzynarodowych i etnicznych w nieunijnej części Europy.
- Przyczyny i konsekwencje konfliktów międzynarodowych i etnicznych.

Temat: **Konflikty międzynarodowe i etniczne w azjatyckiej części obszaru poradzieckiego /ZR/**

- Miejsca konfliktów międzynarodowych i etnicznych w azjatyckiej części obszaru poradzieckiego.
- Przyczyny i konsekwencje konfliktów międzynarodowych i etnicznych.

Temat: **Konflikty międzynarodowe i etniczne na obszarze Środkowego i Dalekiego Wschodu /ZR/**

- Miejsca konfliktów międzynarodowych i etnicznych w XXI wieku na obszarze Środkowego i Dalekiego Wschodu.
- Przyczyny i konsekwencje konfliktów międzynarodowych i etnicznych.

Temat: **Konflikty międzynarodowe i etniczne na obszarze Afryki i Bliskiego Wschodu /ZR/**

- Miejsca konfliktów międzynarodowych i etnicznych w XXI wieku na obszarze Afryki i Bliskiego Wschodu.
- Przyczyny i konsekwencje konfliktów międzynarodowych i etnicznych.

Temat: **Pomoc humanitarna, współpraca rozwojowa, interwencja humanitarna, misja pokojowa /ZR/**

- Formy i przykłady niesienia międzynarodowej pomocy w świecie współczesnym:
 - pomoc humanitarna;
 - współpraca rozwojowa;
 - interwencja humanitarna;
 - misja pokojowa.
- Analiza i ocena skuteczności pomocy ze strony społeczności międzynarodowej.
- Aspekty moralne udzielanej pomocy.

Pojęcia: *pomoc humanitarna, współpraca rozwojowa, interwencja humanitarna, misja pokojowa.*

Temat: **Oblicza współczesnego terroryzmu /ZP/**

- Przyczyny działania terrorystów.
- Cele terrorystów. +
- Współczesne organizacje terrorystyczne.
- Współczesne zamachy terrorystyczne – sposoby i przykłady działania organizacji terrorystycznych.

Pojęcia: *terroryzm, terrorysta.*

Temat: **Współczesny terroryzm międzynarodowy /ZR/**

- Cechy terroryzmu: +
 - stosowanie siły jako metody i techniki działania;
 - wywoływanie poczucia zagrożenia jako bezpośredni cel akcji;
 - spektakularny – pozbawiony skrupułów sposób działania, który ma wywołać jak największy efekt psychologiczny;
 - uderzenie w prestiż państwa i nastawianie się na uzyskanie jak największego rozgłosu.
- Rodzaje ugrupowań terrorystycznych działających w środowisku międzynarodowym: +
 - anarchistyczno-lewicowe;
 - separatystyczno-narodowe;
 - lewacko-ekstremistyczne;
 - narodowowyzwoleńcze;
 - neofaszystowskie;
 - nacjonalistyczne;
 - ekoterrorystyczne;
 - religijno-terrorystyczne.
- Rodzaje działania organizacji terrorystycznych.
- Analiza strategii zwalczania terroryzmu.

21. Polska polityka zagraniczna

Temat: **Placówki dyplomatyczne Rzeczypospolitej Polskiej /ZP/**

- Rodzaje placówek dyplomatycznych Rzeczypospolitej Polskiej.
- Zadania ambasad.
- Zadania konsulatów.

Pojęcia: *dyplomacja, dyplomatyczny przedstawiciel, ambasada, konsulat, ambasador, konsul.*

Temat: **Racja stanu Rzeczypospolitej Polskiej /ZR/**

- Geopolityczne położenie Polski. +
- Racja stanu państwa.
- Wymiary polskiej racji stanu;
 - podejmowanie działań na rzecz utwierdzenia suwerenności i integralności terytorialnej;
 - zapewnienie bezpieczeństwa państwa (w wymiarze militarnym, energetycznym itp.);
 - utrzymanie narodowej tożsamości;
 - wspieranie rozwoju gospodarczego i cywilizacyjnego państwa;
 - umacnianie pozycji międzynarodowej Polski na arenie międzynarodowej, zwłaszcza w Europie (poprzez NATO i UE);
 - utrzymywanie dobrych stosunków z sąsiadami.
- Funkcje polityki zagranicznej; +
 - funkcja reprezentacyjno-informacyjna;
 - funkcja integracyjno-adaptacyjna;
 - funkcja negocjacyjno-organizatorska;
 - funkcja koordynacyjna.
- Instrumenty (środki) realizacji polityki zagranicznej; +
 - środki polityczne;
 - środki prawne;
 - środki militarne;
 - środki ekonomiczne;
 - środki psychospołeczne.
- Cele polskiej polityki zagranicznej:
 - zapewnienie suwerenności i integralności terytorialnej państwa polskiego;
 - oparcie bezpieczeństwa narodowego na euroatlantyckich i europejskich strukturach współpracy;
 - rozwój współpracy regionalnej i subregionalnej;
 - rozbudowa stosunków z wysoko rozwiniętymi krajami Zachodu;
 - regulacja stosunków z wschodnimi sąsiadami;
 - aktywny udział w organizacjach międzynarodowych;

- działanie na rzecz zachowania dziedzictwa narodowego oraz ochrony środowiska naturalnego;
- wspieranie działań w uzyskaniu wysokiego rozwoju cywilizacyjnego i gospodarczego;
- wzrost pozycji państwa na arenie międzynarodowej, osiągnięcie prestiżu.
- Charakter transformacji polskiej polityki zagranicznej III RP.
- Główne kierunki polskiej polityki zagranicznej – Strategia Polskiej Polityki Zagranicznej 2017-2021.

Pojęcia: *racja stanu; polityka zagraniczna.*

Temat: Polska w Unii Europejskiej /ZR/

- Uwarunkowania pozycji Rzeczypospolitej Polskiej w Unii Europejskiej.
- Analiza skutków europeizacji polskiej polityki zagranicznej.

Temat: Polska a unijne państwa sąsiedzkie /ZR/

- Relacje Rzeczypospolitej Polskiej z Niemcami, Czechami, Słowacją i Litwą.

Temat: Polska a nieunijne państwa sąsiedzkie /ZR/

- Relacje Rzeczypospolitej Polskiej z Rosją, Ukrainą i Białorusią.

Temat: Euroatlantycka polityka zagraniczna Polski /ZR/

- Cele, instrumenty i treści kierunku euroatlantyckiego polskiej polityki zagranicznej.
- Relacje Rzeczypospolitej Polskiej ze Stanami Zjednoczonymi Ameryki.

Temat: Relacje Polski z państwami pozaeuropejskimi /ZR/

- Analiza relacji Rzeczypospolitej Polskiej z wybranymi państwami pozaeuropejskimi.

Temat: Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej /ZR/

- Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej;
 - cele w zakresie bezpieczeństwa;
 - potencjał strategiczny;
 - środowisko bezpieczeństwa;
 - koncepcja działań i przygotowań strategicznych.

Temat: Polska pomoc /ZR/

- Udział Rzeczypospolitej Polskiej w inicjatywach pokojowych i stabilizacyjnych NATO.
- Polskie inicjatywy na rzecz międzynarodowego pokoju i demokracji.
- Polska pomoc dla świata;
 - cele polskiej pomocy humanitarnej;
 - formy polskich działań humanitarnych;
 - formy polskiej pomocy rozwojowej;

- programy, kampanie i akcje w zakresie pomocy rozwojowej, prowadzone przez organizacje pozarządowe z udziałem polskiej młodzieży.

22. Edukacja i nauka

Temat: **Nauki społeczne i humanistyczne w Polsce** /ZR/

- Katalog nauk humanistycznych i społecznych w Polsce.

Temat: **Polscy przedstawiciele nauk społecznych** /ZR/

- Wkład w nauki społeczne znanych na świecie Polaków: Bronisława Malinowskiego, Floriana Znanieckiego i Leona Petrażyckiego.

Temat: **Rozwój edukacyjny – przygotowanie do pracy** /ZP/

- Konstytucyjna zasada autonomii szkół wyższych. +
- Formy kontynuacji nauki po ukończeniu szkoły ponadpodstawowej;
 - studia I stopnia i jednolite magisterskie,
 - szkoły kształcące w zawodzie.
- Formy podnoszenia kwalifikacji zawodowych.

Temat: **Szkoły wyższe w Polsce** /ZR/

- Programy wybranych kierunków studiów.
- Warunki rekrutacji do szkół wyższych w Polsce.

Temat: **Warunki podejmowania nauki w Unii Europejskiej** /ZR/

- Warunki podejmowania nauki w Unii Europejskiej.

Temat: **Uczenie się przez całe życie** /ZR/

- Formy podnoszenia i zmiany kwalifikacji zawodowych w Polsce.
- Kryteria sukcesu w karierze zawodowej.

Edukacja Obywatelska. Zeszyt 19

Autor

Janusz Korzeniowski

Korekta językowa

Sławomir Iwasiów

Wydawca

Zachodniopomorskie Centrum Doskonalenia Nauczycieli
ul. Gen. J. Sowińskiego 68
70-236 Szczecin

ISBN

978-83-89882-32-5

© Zachodniopomorskie Centrum Doskonalenia Nauczycieli

Szczecin 2019

JEDNOSTKA OŚWIATOWA
SAMORZĄDU WOJEWÓDZTWA
ZACHODNIOPOMORSKIEGO

